

สารบัญเล่มนี้

ลาขพระหัตถ์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระเชษฐาธิราชเจ้าบรมวงศ์เธอเธอในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

และ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗

ภาคที่ ๕๕

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมอมระ ติศกุล

ส.โกวิท

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรหม

ณ สำนักพิมพ์วิไลวรรณพิมพ์

วันพุธ ที่ ๓ มกราคม ๒๕๐๕

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมแม่พิมพ์ ลีสกุล สระไก่ใน
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กำหนดงาน
วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๐๕ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส เจ้าภาพ
ได้แจ้งความประสงค์มายังกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลป
ากร ขออนุญาตพิมพ์หนังสือตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ๕๕ อันเป็นภาค
สุดท้าย เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรมีความยินดี
อนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

หนังสือเรื่องตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เป็นฉายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงมีโต้ตอบกันในชั้นปลายแห่งพระชนม์ชีพเมื่อทรงว่างภาระทาง
ราชการงานเมือง และทรงพักผ่อนอย่างเงียบๆ พระปรีชาสามารถ
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอทั้งสองพระองค์นี้ ย่อมเป็นที่สดชื่น
ทั่วไปในหมู่นักศึกษาโบราณคดี ศิลป และวรรณคดี ฉะนั้นผู้ที่สนใจ
ในแขนงวิชาเหล่านี้ จึงนับถือตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศว่าเป็นประหนึ่งกุญแจที่จะไข
ไปสู่ความสว่างในปัญหาต่างๆ ไม่น้อยทีเดียว ตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ
ด้วยกัน กรมศิลปากรเคยนำลงในวารสารศิลปากร อันเป็นวารสาร
เผยแพร่ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆซึ่งเป็นงานของกรมศิลปากร เริ่มตั้ง
แต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมา เมื่อลงพิมพ์ในหนังสือวารสารศิลปากร
แล้ว ก็อนุญาตให้ผู้มาขอพิมพ์หนังสือจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ

(๒)

ตัดตอนพิมพ์เป็นภาคๆ ไป ในปัจจุบันนี้ได้พิมพ์ไปแล้วรวม ๕๔ ภาค
ในคราวพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาคที่ ๕๕ อันเป็นภาคสุดท้ายของลำดับเล่มเดิม

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศ์ทักษณานุปทานกิจที่
เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ หม่อมเข้ม ดิศกุล ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือ
นี้ออกแจกจ่ายเป็นวชิยาทาน ขอกุศลทรงนงนคตบันดาลเดรัจฉานให้
หม่อมเข้ม ดิศกุล ผู้ดวงดับ ได้ประสูติบุตรตามควรแก่ฐานะนิยม
ทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๘ ธันวาคม ๒๕๐๔

ประวัติ

หม่อมแฉ่ม ดิศกุล ณ อยุธยา เกิด ณ วันศุกร์ บัวออก ตรงกับ
วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นบุตรของขุนศรีธรรมราช
(สมบุญ เปาโรหิตย์) และท่านน้อย มีพี่น้องร่วมบิดามารดาด้วยกัน
๓ คน คือ คุณหญิงธรรมศาสตร์นาถประณี (ชุ่ม สุวรรณทนต์)
เจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์) และหม่อมแฉ่มเป็นธิดาคน
สุดท้อง

โดยเหตุที่ขุนศรีธรรมราชถึงแก่กรรมไปก่อน ตั้งแต่หม่อมแฉ่ม
ยังเยาว์ หม่อมแฉ่มจึงอยู่กับท่านน้อยมารดา ช่วยเหลือกิจการงาน
และเป็นทรรักใคร่ของมารดามาก จนกระทั่งอายุได้ ๑๘ ปี สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นคุณธรรมของท่านน้อยว่ามีความ
อดทนตั้งงาม และมั่นคงในการประพฤติธรรมประกอบศาสนกิจอยู่
เป็นนิจ จึงได้ทรงขอหม่อมแฉ่มให้กับหม่อมเจ้าจตุทิศ ดิศกุล โอรส
องค์ใหญ่ของพระองค์ ในตอนนั้นจะขอคัดพระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ได้ทรงไว้ในคำนำหนังสือซึ่งพิมพ์แจก
เมื่อ พันโท หม่อมเจ้าจตุทิศ ดิศกุล ทรงมีชนมายุครบ ๕๐ ปี ว่าดังนี้

“ประเพณีของไทยเราในสมัยนั้นเก่า บิดามารดาเมื่อมีบุตร
เป็นหนุ่มชน ดูเหมือนจะปรารภความ ๒ ข้อนเหมือนกันโดยมาก คือ ท
จะให้บุตรได้บวชเรียนและจะให้มีการริยาเป็นหลักแหล่ง ความปรารภ
๒ ข้อนถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้จะคัดค้านไม่ได้เลย ถ้าไม่เป็นความคิด
ชอบ หม่อมแฉ่มอยู่กับข้าพเจ้าก็ได้ปรารภเช่นนั้น แต่ในเรื่องบวช
ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าตัวบุตรยังไม่เกิดศรัทธา บิดามารดาไม่ควรจะบังคับ

เพราะบวชด้วยไม่เต็มใจ บวชแล้วไม่ศึกษาพระธรรมวินัยก็ไม่เป็น
ประโยชน์ ถ้าไปประพฤตินาจารย์ด้วยเบื่อนายสมณเพศยิ่งจะช้ำราย
กลายเป็นบาปกรรม แต่ขอที่จะให้ภรรยาเป็นหตุกแหล่งนั้น หม่อม
เฉื่อยกับข้าพเจ้าเห็นพร้อมใจกัน และเมื่อได้ปรึกษาคิดเชอแล้ว จึง
ไปขอนางสาวแฉ่ม เปาโรหิตย์ (น้องเจ้าพระยามุขมนตรีเดยวัน) ให้
เป็นภรรยาที่เป็นบุญของเธอออกทไคภรรยาดีในตระกูลที่ดี อยู่ด้วยกัน
มีความสุขสำราญมาจนทุกวันนี้”

การวินิจฉัยคดีนั้นได้ประกอบพิธีที่บ้านเจ้าพระยามุขมนตรี
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะนั้นยังดำรงพระยศเป็น
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช) ได้ทรงพระกรุณาฯ เสด็จพระราช-
ดำเนินไปพระราชทานน้ำสังข์และพระราชทานพร เมื่อเสร็จงานแล้ว
สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้พาหม่อมแฉ่ม เข้าเฝ้า
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายดอกไม้รูปเทียน
ใต้พระราชทานเงินหนึ่งชั่ง และได้เฝ้าถวายดอกไม้รูปเทียนแก่
พระมเหสีในรัชกาลที่ ๕ ทุกๆ พระองค์ ได้พระราชทานของขวัญจาก
ทุกๆ พระองค์ด้วย

หม่อมแฉ่มเมื่อได้มาเป็นสมาชิกในสังคมก็ ได้ประพฤติน
เป็นระเภาที่ดีแก่เจ้าจอมมารดาชุ่มในรัชกาลที่ ๕ แก่สมเด็จพระยาดำรง
ราชานุภาพ และแก่หม่อมห้ามในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทุกท่าน
รวมทั้งหม่อมเจ้าชายหญิงซึ่งเป็นน้องของ
หม่อมเจ้าจุลทัศภมมีความรักใคร่ทุกๆ องค์ องค์ใดทรงมีธุระที่จะให้
ช่วยเหลือ หม่อมแฉ่มก็ยินดีเต็มใจช่วยเหลือ

หม่อมแหม่มบุตรีดากับหม่อมเจ้าจตุรดิศ คือ

๑. หม่อมราชวงศ์ นิตดาดิศ ดิศกุล ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๑ ปี ๖ เดือน
๒. หม่อมราชวงศ์ ดุษฎีดิศ ดิศกุล ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๔๓ ปี
๓. หม่อมราชวงศ์ ตรณดิศ อิศรเสนา
๔. หม่อมราชวงศ์ เจตนาดิศ บัณฑิตถก
๕. พันเอก หม่อมราชวงศ์ สังขดิศ ดิศกุล
๖. หม่อมราชวงศ์ วัฒนดิศ ดิศกุล
๗. หม่อมราชวงศ์ วิบุตย์ดิศ ดิศกุล
๘. หม่อมราชวงศ์ สุพรรณดิศ สุขสวัสดิ์

ในระหว่างอยู่กับหม่อมเจ้าจตุรดิศ หม่อมแหม่มได้ปกครอง
 ทรัพย์ส่วนและบุตรธิดาตามาคด้วยดีแต่ความเจริญ ไม่เคยกระทำการใดๆ
 ให้เบียดเบียนแต่อย่างใดถึงแก่จตุรดิศ มีอยู่ในหลักกรรม ประกอบแต่การกุศล
 และสงเคราะห์ญาติและผู้อื่น มีจิตใจสะอาดไม่มีเวรภัยแก่ผู้ใด
 คุณธรรมอันเด่นของหม่อมแหม่มอย่างหนึ่งคือ ความซื่อตรง ซึ่ง
 คุณธรรมอันเป็นที่ทราบแก่บรรดาญาติและผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกับหม่อม
 แหม่มล้วนทราบดี หม่อมแหม่มได้มีนัยในพระพุทธศาสนา เป็น
 อุบาสิกาวัดเทพศิรินทร์ตลอดมาจนไม่สามารถจะไปได้ด้วยความเป็นไข้
 ในวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระบิรมหาราช หม่อมแหม่มก็ยัง
 แสดงความจงรักภักดี โดยได้ถวายอาหารบิณฑบาตเป็นประจำทุก ๆ ปี

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพได้ทรงทำพินัยกรรมยก
 วงจรวรดิศประทานแก่หม่อมเจ้าจตุรดิศ เมื่อหม่อมเจ้าจตุรดิศสิ้นชีพิตักษัย
 วงจรวรดิศจึงตกเป็นมรดกแก่หม่อมแหม่ม หม่อมแหม่มก็ได้รักษาวงจไว้

ด้วยความเรียบร้อย ผู้ใดได้มาเห็นในภายหลังยังได้กล่าวชมเชยว่า
จักรวรรดิยังคงรักษาไว้ได้เป็นอย่างดี

หม่อมเข้มได้เริ่มป่วยเป็นโรคหัวใจ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ใน
ครงนนมอาการอยู่ในชนหนักมาก ได้ไปรักษาตัว ณ โรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ และแพทย์ก็ได้ทำการรักษาพยาบาลเป็นอย่างดีค่อย
ทีละช่นมากจนกลับมามีอยู่ ณ จักรวรรดิ ได้ตามปกติ ครั้นเมื่อถึง
วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ปรากฏอาการโลหิตเป็นก้อนอุดตัน
โลหิตในสมอง นางพยาบาลซึ่งอยู่ด้วยเป็นประจำได้รีบติดต่อกับแพทย์
และนำไปโรงพยาบาลในทันที ได้ทำการรักษาพยาบาลอย่างเต็มที่
ครั้งแรกอาการดีขึ้นบ้าง แต่แล้วกลับทรุดลง หม่อมเข้มถึงแก่กรรม
ด้วยอาการอันสงบ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ เวลา ๑๙.๕๕ น.
ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ รวมอายุได้ ๗๕ ปี

หม่อมเข้ม ดิศกุล ณ ออยุธยา ได้รับพระราชทานเครื่องราช-
อิสริยาภรณ์สำหรับฝ่ายใน คือ จตุตถจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๓๓
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

ต่อมาในวันที่ ๓๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับพระราชทาน
เลื่อนชั้นเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นจตุตถจุลจอมเกล้า ในปีเดียวกันกับ
ที่หม่อมเจ้าจตุตถิศได้รับพระราชทานพานทอง

เมื่อถึงแก่กรรม ได้รับพระราชทานนำหลวง และหีบกุศันบรรจุ
ศพเป็นเกียรติยศ.

วชิระดิศกุล

สารนสมเด็จ

ที่ ๑๒/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล ส้มเต๋จกรมพระนริศ ฯ

ทูลสนองลายพระหัตถ์ เหวลบบที่ ๒๖/๘๖ (ควรจะเป็น
ที่ ๒๒/๘๖)

๑) ยกชวดแจงบยยกชวดพระแกวเจมทไทนก่อน หม่อมฉน
กไมเคยรแน ทยกชวดแจงมกอน ยกชวดพระแกวกัดร้างในรัชกาล
ที่ ๓ แดคองคควาอยุผตท เพราะโทวารกคองอยชางนอกประค
จจะถูกค้ำแห่ง การร้างอะไรแทนของเกานมเตยงภยมาก
หม่อมฉนเพงเคยไปเตนครูปภพเวองวามเกยรตทเจาพระยาวรพงค้ฯ
ให้เขียนใหม่ กอนนเป็นแต่ไคยนเขาอวด คเหมือนจะให้เข้าใจว่า
คชนกวาภาพเคมทเขียนเมอรชกาลที่ ๕ แต่ไปเห็นเขากัดยใจดวย
เห็นเดวตงกวาเกามาก คคไปกเห็นวาทงนทงนเป็นเพราะ "อวิชชา"
ครอบงาทงมอานวยการแเดคควชางทเขียนคม่งหมายแต่ให้เห็นแปดก
กวาเกาเทานน รูปยกษทประควดแจงกค ทประควดพระแกวกค
ยงตคความม่งหมายลงมาอยุเพียงจะให้คนเห็นเหมือนของเกา เมอ
เห็นเป็นยกษแเดวกเป็นคัมปวารรณางจะเอาอะไรกนอีก

๒) การหันหันไม่แค้นขี้ เป็นธรรมเนียมคางไปจนถึงตัว
 เคยวิจารณ์ด้วย ทจริงกเบนวรทตทตตซึ่งจะพึงทำได้ คิย่นลงมา
 จนถึงหนยงเขามง กคอกหนหันเอง หม่อมฉันเคยพุดกับผู้มาชวน
 อพยพหนีจากบอมบจากเครื่องบน ว่าที่ถูกทงบอมบในกรุงเทพฯ
 กคตายกับโรคห่าอย่างอนตง ดังเช่นอหิวาตกโรคและฝีดาษก็ถูก
 คนหนบางคนบาง ทรอดคองมากกว่า ยังหากอจะอพยพไม่

๓) คำว่า "เหยียด" จะใช้หมายความได้ก็อย่าง หม่อมฉัน
 ยังไม่เคยคิดค้น ค้นแต่ใช้ว่า "เหยียดแข็งเหยียดขา" กับ เหยียด
 ในวิชาคดีเลข ไม่เคยคิดว่าหมายความถึงว่า หยาบ เหมือนอย่าง
 ในบทมโหรีเรื่องกากง่า

"คนขรรพครนแจ่งไนท์โกรช ก็เออน โยษฐ์คำขบขยับหยาม"
 ดงนงได้ความดี

๔) การที่เอาคำภาษาต่างประเทศมาใช้เป็นภาษาของคนนั้น
 มีทุกชาติทุกภาษา ห้ามภาษาใดที่จะปดอดคำภาษาต่างประเทศไม่
 ดงเกิดคตคตแกมใหม่คำภาษาต่างประเทศในภาษาไทย ดก็เป็นแต่
 แก่ภาษาไทยไปเป็นภาษาต่างประเทศอื่น คอภาษามคชเป็นตน แทบ
 ทงนน ไม่เห็นคตคตาคำภาษาไทย หม่อมฉันนงได้ถึงทตทระหม่อมชาย
 ทานทรงปรารภครงหนง ว่าคำ "ฝึกหัด" นน น่าจะแยกออกแปล
 ให้ตรงกับศัพท์ฝรั่งได้ เช่นคำ "Train" อันหมายความว่าชักซ้อมให้
 กาดงอยู่คต ควรแปลว่า "ฝึก" และ "Drill" อันหมายความว่าทำ
 ให้พรกพร้อมกนน ควรแปลว่า "หัด" ดุของทงนงชอบกต หม่อม
 ฉนยงจำได้จาเมอครงปรกษาประมวดกฎหมายแพ่งและพาณิชย์น
 เกิดจาบาคดวยจะแปลศัพท์ "Inn" คอเรือนพักชนตทแขกอาคัยกนอยู่

กับเจ้าของเรือนว่ากระไร และจะแปลศัพท์ "Hotel" คือเรือนสำหรับ
 แต่ให้แขกอาศัยว่ากระไร ได้ตกลงเป็นแปลศัพท์ Inn ว่าเรือนแรม
 แต่ Hotel นั้นหาศัพท์แปลไม่ได้ ให้ใช้ศัพท์โฮเต็ลนั่นเองในกฎหมาย
 แต่เคยได้เห็นใช้กันว่า เรือนแรม ทั้งอนันต์และโฮเต็ล หม่อมฉัน
 ยังไม่ได้พบใครที่จะถามหาเหตุที่รวมเป็นคำเดียว

มูลต้นของลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๓/๘๖

๕) คำว่า "สนม" เห็นจะตรงกับคำที่ฝรั่งเรียกว่า Harom
 ภาษาอินเดียเรียกว่า "เสนานา" ดูเหมือนเขียน Sonana ที่ไทยเรา
 เรียกว่า พระสนม นกสนม สนมกรมใน ท้ายสนม กรมสนมทหาร
 และสนมพลเรือน คำสนม ก็คงความเป็นนามศัพท์ว่า นางใน คำว่า
 "กานต์" ดูตรงกับเจ้าหน้าที่จะเป็นชายเช่น กานต์นายดาบด หรือ
 กานต์พระแสงก็ได้ หรือจะเป็นผู้หญิงเช่นนางกานต์ สำหรับรับใช้ก็ได้
 คำ "จอม" เป็นแต่คุณศัพท์ ดูจะสำหรับใช้ประกอบกับ "สนม"
 เช่นว่า "จอมสนม" หรือชั้นสูงกว่านั้นขึ้นไปเป็น "เจ้าจอมสนม"
 แต่เมื่อพูดกันติดคำ "สนม" ออกเสียง จึงเหลือแต่คำ "จอม" และ
 "เจ้าจอม" อันขาดด้วยนามศัพท์ "อยู่งาน" หมายความว่า
 "คนประจำงาน" ผู้ชายก็มีเช่นว่าภูษามาตา "อยู่งานพระกต"
 นางอยู่งานก็ประจำงานสำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรงใช้นั่นเอง "เจ้าจอม
 อยู่งาน" ก็คือชั้นยศของนางอยู่งาน แต่ยังคงอยู่ในจำพวกนางอยู่งาน
 เด่นชัดคือเมื่อเป็น "พระสนม" คือเป็นเจ้าจอมมารดา จึงมีพระสนม
 สำมัญและพระสนมเอก หม่อมฉันคิดเห็นว่าจะเป็นอย่างที่กล่าวมานี้

๖) อันรูปทรงเรือนคนอยู่ในเมืองไทยนี้ ชนเดิมไทยไม่มีใคร
 อยู่ตึก ชอบอยู่แต่เรือนไม้ และเรือนไม้มันได้คิดแก้ไขกันมาจนถึง

แบบเรือนฝากระดานอย่างเช่นปลูกกันทั่วไปในพนเมือง เห็นว่าอยู่ได้
 เหมาะดังที่แสดง แต่นักทำเรือนแบบเดียวกัน ไม่คิดเปลี่ยน
 แผนผังให้เป็นอย่างอื่น แม้จนถึงสมัยเมื่อเปลี่ยนเรือนไม่เป็นคก ด้วย
 ประสงค์จะให้ถาวร เช่นเปลี่ยนคานักในพระราชวังเมื่อรัชกาลที่ ๓
 กัด เปลี่ยนกฎพระในวัดหลวงเป็นคกกัก ก็สร้างอย่างรูปเรือนไม้
 แบบเดิมนั่นเอง จะว่าเปลี่ยนแบบเรือนหาได้ไม่ เพราะแผนผังอย่างนั้น
 เหมาะแก่การอยู่กัน

เรือนท้าวต่างประเทศเขาแบบเขามาสร้าง เขาก็เอาแบบ
 เหมาะแก่การที่เขาอยู่กันในเมืองของเขาสร้าง เรือนฝรั่งทำเป็น
 อย่างบังกะโลที่เขาคิดทำอยู่ในเมืองร้อน ก็เหมาะแก่อยู่กันอย่างฝรั่ง
 ว่าโดยยอที่เขาแบบเรือนสำหรับเหมาะแก่คนชาติหนึ่งอยู่กัน มาทำ
 ให้คนชาติอื่นอยู่กันหาเหมาะไม่ ยกตัวอย่างง่าย ๆ เรือนไทยต้องอยู่
 อย่างนงกบพนจึงเหมาะ ถ้าไปใช้ตงโคะเกออยู่ไม่เหมาะ เรือนฝรั่ง
 เรือนจีนถ้าไม่อยู่อย่างนงเกออีกไม่เหมาะเพราะฉนขรรรมตา

แต่สมัยมนุษย์มักชอบของแปลกประหลาด เมื่อสร้างของที่เป็น
 อดแรกก็อยากยกเยอไปให้แปลกของเดิมที่เคยคุ้น ด้วยดำคณูว่า
 จะดีขึ้นกว่าเก่า ถึงของใหม่ไม่ดีขึ้น ของเกากยังมอยู่ไม่ขาดแคลน
 อันใด อนนนาจะเป็นมตทมิไทยบางคนสร้างเรือนอยู่อย่างคกฝรั่ง
 เช่นพระปิ่นเกล้า ฯ ทรงสร้างพระที่นั่งอดค์เรศราชานุสรณ์เป็นอย่างคก
 อเมริกัน แต่เสด็จอยู่กประทับกบพน ทุกกระท่อมมทรงสร้าง
 พระอภิเนาวนิเวศ ก็ประทับเกอแต่พระองค์เดียว ทรงสร้างพระที่นั่ง
 บวรบริวดิศเป็นเก่งงันในวงหน้า ก็ประทับกบพน

สำนวนสมเด็จพระ

๗) หนังสือขอทละครดกดาบรรพทพพใหม่เป็นครั้งที่ ๓ นั้น
เขาบอกว่าจะพมพเสร็จในสองสามวันน ขอให้ทรงหาฉบับพมพครั้งที่ ๓
ไว้เป็นฉบับเก็บ เพราะจะได้หนังสือมาเพิ่มเติมบรรณคดีกวดฉบับพมพ
ก่อนทง ๒ ครั้ง

๘) รูปโกษาปานเมื่อเป็นทูตไปเมืองฝรั่งเศสค้นหาได้ง่าย เขียน
ก็ไม่ยากอันใด ด้วยได้ดอมพอก เป็นแต่ยอดต้นกว่าดอมพอกชนิด
หนอยหนงเท่านั้น หม่อมฉนเคยแต่งงานแพนชของสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าฯ ครั้งหนึ่ง ช่างเขียนรูปทกดยากคงรูวาทจริงเป็นอย่างไร
เป็นแต่แก้ไขหรือออกไปให้ผิดกับดามญเท่านั้น

บรรเลง

๙) เมื่อวันที่ ๑๘ หม่อมฉนไปถวายพมพระแก้วมรกต เวลา
๓๐ นาฬิกา เสด็จไปพองกับเวลา "ผู้สำเร็จ" เสด็จไปเปิดองเครื่อง
แตรระดม โภชพระแก้วฯ นกว่าจะหตบหตกหนหน้าเสี้ยกไม้ดี หม่อมฉน
จึงได้ไปเข้าราชการเป็นครั้งแรกตงแต่กลับมาจากบึง แต่ได้เห็น
แบบใหม่ครั้งหนึ่งก็คอยู่ไม่เสี้ยใจทีไปพอง ซากลับรับรถเสยพา
ลูกหญิงไปดูพระตำหนักส่วนกุหลาบ ด้วยเธอได้อ่านประวัติเจ้าคุณ
พระประยรรจงดีแล้วอยากเห็น หม่อมฉนกลับไปเห็นของแปลกเอง
ด้วยเคยฉนเขาเขาแนวแดงแดง ตงแต่ประตุราชดำรายไปจนประตุแดง
เป็นกำแพงฝ่ายใน กับเขา "แดงนอก" แต่ก่อน ออกมาเป็น
พระราชวงษนออกทผู้ชายอยทงหมด ลูกเบนคความคคิต

๑๐) เมื่อวันที่ ๑๘ หม่อมฉนไปถวายพมทวดตบวงษนเวศฯ ไป
ได้ความรู้อย่างแปลกประหลาดคอย่างหนึ่ง แต่ก่อนมาตงแต่ยังเป็นเด็ก

กเคยเห็นละครยก กบตงตกตาและช่างมาเผาแดงทหน้าประทศมอย
ไม่ขาด คือเป็นเครื่องแกงนบนพระชนส์หิ แต่เคยจนของเหตงานน
หมดไป ได้ความว่าแกบนกันเป็นอย่งใหม่ คือเอาฝั้นไปทาทปาก
เสียดวงทบ้านประทศ แดตักเห็นปากมอมทง ๒ ตอ เห็นจะเป็ดยน
ตงไปเป็นบนเสียดวงนน ตูกประทจาดนัททนา.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

คำขบพระบาท

x x x

ที่ ๒๔/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๑) การฝึกหัดควนนยากยงนถ ด้วยเคยเขียนมาอย่งหนึ่งแต่
มากลบเขียนอย่งหนึ่ง ทสุดกปนกันยงนพดก รอดตอทเขียนถวาย
ฝ่าพระบาทอันไม่ใช้หนังสือราชการ หากจะปนเปกันไปอย่งไรก็อาจ
ที่จะตรงเตาได้ทงนน ทเขียนจ่าหน้าคอนเป็น "บวร" รอทัน นนถ
ตามเก่า ที่โชนเขาเด่นเบ็ท โรงม้เทวดาทหวิ โถนส์องตอออกมาร่า
ทางนถยงกนน เขาเรียกกว่า "ปดง" ที่จะเป็นเพลง แต่จะเขียน
ให้งามกเป็น "ประดง" "ประดง" ก็เป็น "บวรดง" ด้วย
"บวร" แทน "ประ" ได้ แดวอ่านกันว่า "บั้นดง" ไม่แน่ใจว่า
จะเขียนอย่งไรก็เขียนไปตามเคย ถ้าจะเขียน "บั้น" ก็ไม่เห็นเป็นว่า

“ทำให้” ซึ่งแปลได้ความเช่นน้อยที่ตรงไหน อนึ่งเขาว่าหนังสือเก่าเขียน “ปรา” ในที่ “ปราศ” เป็นอันมาก เกด้ากระหม่อมไม่เคยพบเคยพบแต่ “ปราศปรา” ยังได้หนักว่า “ปรา” เป็นอะไร มุ่งไปเดี่ยว่า “ปราสาท” ผิดถนัด น้แหะจงควางว่าเรื่องคานนยากนก

๒) ในคำพากย์บทนางชอยเก้ามี่ว่า “โกศของจระรองรับสำหรับราชเทพ จะเชิญศพชนสู่ส้วกาแกวอนเรื่องรอง” ถ้าแปลส้วกาว่าวอแล้วโกศก็เข้าวอไม่ได้ ทีโกศเข้าวอได้ ในทุกวันนี้เป็นทำขนจำเพาะ ในบ้านในเมืองเราก็มอยหตั้งเคยวเท่านั้น คำนตั้งไปถึงคำ “พระรามเข้าโกศ” ด้วย นักถรูปเขียนพระเบียงวดพระแกวทนนเขาทำเป็นพระรามแอบซ่อนตัวอยู่ทอน เขาไม่ได้ทำออกมาจากโกศด้วยเขาเห็นชัดของ คำ “พระรามเข้าโกศ” นน ทีจะเอาอย่างมาจากเรื่อง “สุวรรณหงส์” ซึ่งกรมหลวงภูวเนตรทรงแต่งแก้เก้ากับเรื่อง “ลักษณะงษ์” นนกลัษนทรภูแต่ง แต่ทงสองเรื่องนนตายจริง ๆ ไม่ใช่ตายเล่น ๆ อย่างพระราม คิดว่าแต่ก่อนนน โกศศพเราเห็นจะไม่มี

ทำอะไรช่างก็ทำไป “ตามเคย” ไม่ได้ประกอบด้วยความคิดเช่นหากบดตงกักทำไปตามเคย ต้องใช้กระดานปู ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วอนนงบนนไม่ได้ตกลัง ช่างที่เขาเขียนในพระทงนในศาลนเขาเอาตวงนาคชดกนเดี่ยจะตกลังไม่ได้ แต่แท้จริงเห็นจะต้องเป็นนาคตัวโต

๓) ได้ความจากกรมวรรณเสถาถึงนายตตลก ว่าแกวก่อนจะเจนนตของตคนทต ถ้าเห็นคนตเป็นตตตองเจนนให้ระเมียดทตต ถ้าเห็นคนตทรามตตองเจนนเป็นตตองงามจจะชน ถ้าเห็นเลวกงงามเคยวได้เคยพูดกับพระนกเทศน์ ทานว่า “อ้อ ตตลกเขากมเหมือนกน”

อนนทาให้เข้าใจว่าพระท่านเทศน์ท่านตั้งเทศคนฟัง นักถกคำถัดเดิน
ละเมียดจนได้อย่างหนึ่ง เดินละครตลก คำถัดเป็นนางรจนา เพื่อนตลก
ด้วยกันทักว่า “นางรจนาอะไรหนวดข้อมยาม” คำถัดตอบว่า “ข้า
ไม่รู้จักอะไร นี่แหละแห่มยักคมีนอะไรละ” เราหัวเราะเสีย
แทบตาย แต่ทว่าไม่มีหยาบคายอยู่ในนั้นเลย

๔) เรื่องอะไรต่าง ๆ ที่คนชอบมักไม่ยอมให้จบ แต่แท้จริง
ก็ออกจบท่อน ๆ จะอาศัยชื่อเรื่องเท่านั้นเอง

๕) “นัก” เขมรเขียน “อนก” แต่เห็นจะไม่อ่าน “อ”

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๑๓/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

ทูล สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

หม่อมฉันเตรียมจะร่างจดหมายเวรมา ๕ วัน เผอิญถึงเวลา
จะร่างคงมีอะไรติดข้องจนพ้นเวลา จึงต้องรอมานอน

๑. เรื่องที่อยากจะทำก่อนนั้น ลุกมาแต่ให้ฟังถึงการทำขวัญ
พระสัมพันธเมือกอนจะบวช หม่อมฉันชอบใจได้นกอยู่คนเดียว
การทำขวัญนาคหัดวงเล็กเพราะอ้างว่าเป็นพรพราหมณ์ ความหาจริง
เช่นนั้นไม่ ทจริงค่าเชิญขวัญทวงจากอนทำขวัญนาคเขาแต่งดีมาก เป็น
เครื่องจูงใจให้เจ้านาครู้สึกกตัญญู และเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะบวช

เป็นพระไทยที่มีหลักฐาน หากงานทรงผนวชเจ้านายเห็นจะกระดาก
 ด้วยเรื่องว่าความจงใจเจ้านาค จึงให้พราหมณ์ส้มโภชเดี่ยวทีเดียว
 แด่ก่อนมาถ้านาคหลวงมิใช่เจ้า ทำขวัญในท้องพระโรงก็ยังมีราช-
 บัณฑิตว่าเชษฐาขวัญ คิดคทมิใช่เมื่อทรงผนวชเจ้านาย จะขัดข้อง
 ด้วยเรื่องแต่งคำทำขวัญ ซึ่งเห็นกันว่าเจ้านายยอมรอยแล้ว จึง
 เป็นแต่ให้พราหมณ์เบิกแว่น แต่หม่อมฉันเข้าใจว่ายังคงบายศรัทศของ
 แม้ส้มโภชเจ้านายทรงผนวช ต่อมาคหลวงเป็นขุนนางจึงให้ราชบัณฑิต
 ว่าทำขวัญ หม่อมฉันเดย่นกว่าถ้าลูกชายหม่อมฉันมีใครจะล้มครบวช
 จะทำขวัญอย่างท่านทรงทำขวัญพระสัมพันธ.

ทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๔/๔๖

๒. ขอทศรัตน์ปรารภถึงวชเขียนหนังสือไทย ทำให้หม่อมฉัน
 นกอยู่หลายวัน จึงเห็นทางที่จะทูลสนอง แต่จะทูลความรันทนจน
 ได้ใหม่ ๒ คำก่อน คือ เขียนหนังสืออย่างทเรียกว่า " ร้อยแก้ว "
 กับอย่างทเรียกว่า " แปดร้อย " ผิดกันดังนี้ คือ อย่างร้อยแก้ว
 นั้นเขียน " อตก " ภาษามคธด้วยอักษรขอม สดกับคำแปด
 เป็นภาษาไทยด้วยตัวอักษรไทย ยกตัวอย่างเหมือนเช่นในสมุดหนังสือ
 มหาชาติคำหลวง ทเรียกว่า ร้อยแก้ว เปรียบกับเอาแก้วหลายอย่าง
 ร้อยเชือกเป็นสายเดียวกัน ทเขียนอย่างแปดร้อยนั้น คือใช้ตัวอักษร
 ขอมเขียนภาษาไทยถ้วน เหมือนอย่างหนังสือเทศน์ทจารย์ในคัมภีร์ฐาน
 เปรียบด้วยเอาคำ แปดร้อยเป็นสาย ขอให้ทรงพิจารณาเถิด

หนังสือไทยทเขียนกันมาเมื่อก่อนสมัยไชยพิมพ์ ตั้งแต่คัมแต่
 ๒ อย่าง ถ้าจะว่าทต่างกันเป็นประเภททีเดียวมี ๓ อย่าง หม่อมฉัน
 จะเรียกเป็นอย่างย่อแต่คงเข้าพระทัยได้ คือหนังสืออาตากษณประเภท ๓

ด้วยสมุดตาอย่างนกอน แลจงย้ายไปเรียนต่อคุณปาน ไปเริ่ม
เรียนด้วยสมุดพิมพ์ของหมอบรัดเจทนน

คิดวินิจฉัยโดยทางค่านานคือไป หนังสือไทยที่เริ่มใช้เขียนภาษา
อน หม่อมฉนหม่อมเจ้าพระยาทพากรวงศ์คิดเหมือนจะใช้ก่อน ท่านพิมพ์
หนังสือสวดมนต์ชนเป็นสาธารณะด้วยพิมพ์หิน เขียนอย่างประหลาด
ทุกตัวไป คือมาโรงพิมพ์ของพระสังฆราชกรมยุติกาทอดราชประดิษฐ์
ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช เมื่อยังเป็นพระสาส์นไต่ถามจัดการ พิมพ์คำ
สวดสำหรับอุบาสกอุบาสิกาทำวัตรด้วยตัวหนังสือไทย ท่านจึงคิดสระ
อย่างขามกาดวธกาดชน เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงผนวช
หม่อมฉนเคยได้รับหนังสืออย่างนั้นจากท่าน

เหตุที่พิมพ์อักษรไทยเกิดขึ้น สืบเกิดคุณผลเปลี่ยนแปลง
เดิม หม่อมฉนจะทอดตามทหนักได้ให้ทรงพิจารณา คือ

๑. การขีดเขียนตัวบรรจงแบบอาตถกษณ เรียนกันแพร่หลาย
ออกไป เพราะอาตถกษณสอนในโรงเรียน แต่เขียนเส้นหมึกบน
กระดาษขาวแทนเส้นหรีดาด เพราะถึงชนนเด็กสมุดไทยแต่กระดาษ
ข่อย มาเขียนด้วยกระดาษฝรั่งโดยมาก ฉายมือหวัดอย่างเด่มยหนัก
แปดงเป็นหวัดโบมะชาม ใช้เขียนจดหมายราชการตามออฟฟิศต่างๆ
ทตงชนใหม่ สมุดไทยแต่กระดาษเพดากี่สูญไป ครั้นมาถึงสมัยเกิด
เครื่องพิมพ์ดีด การขีดเขียนตัวบรรจงหรือหวัดโบมะชามก็จบนอยลง
ด้วยจดหมายต่างๆ เปลี่ยนเป็นใช้พิมพ์ดีดมากชนทุกท

ว่าถึงแบบอักษรนค เดมนับถือแบบอาตถกษณเป็นสำคัญ แต่ก
อยู่ในใช้ของว่าศัพท์ไทยใช้ตัวอักษรไหน ดูเหมือนมาเริ่มเกิดโต้แย้ง

ออกขรรจรเมอเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ฟ้นภาษาดันต์กฤตชนในราชสำนัก
แถมมกรเรียนคนอนแกไขตามอกโนมต เถยงกนมรุดนจนทุกอนน

จดหมายเวรของหม่อมฉัน ค้างมาช้านานจนออกตะอายใจ ขอ
ทูลบรรเลงแต่เรื่องเดียวให้ทรงใญ่ฉบับก่อน แลวจึงจะเขียนเรื่องอื่น
ใญ่ฉบับหลังตามคติดต่อไป.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

x x x

ที่ ๒๕/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระบาท

บรรเลง

๑) “เขมร” เห็นจะมาแต่ “เขมรรู้” นกถึงศาลตราจารย์
เซเค็ด ว่าคำ “ขอม” นนยังแปลไม่ออก ในพดไนตบทธะกรรมเกยรต
พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พิมพ์ในงานศพ นายอาคม
อินทรโยธิน ว่าคำ “ขอม” เขมรเขาว่าแถมต้นปดนตาหลอก

๒) ฉายรูปเวदानตของฉายคำ นนเป็น “แพแซน” เทานั้นเอง
ความจริงตองฉายคำบางสงบ้าง

๓) ชายงวเขาหนึ่งชื่อ “อินโตจีน” มาให้สับสองเล่ม บอกว่า
“เด็จสูงประทานมา” ได้คุมคตงกตบมาถวายนแล้ว อ่านไม่ออก
ได้แต่ครูป

ในเล่มหนึ่งมีรูป “ปราสาทตำแร” “ตำแร” ก็ไม่ใช่อะไร
 แปลว่าชานาเท่านั้น ที่ปราสาทนั้นจะอยู่ในนา ชอนนในเมืองเราก็ม
 คือ “ตำเหว” เพิ่งคิดได้จากที่ผดกันไปเพราะเขมรเขาเขียนไม่ผิดบน
 ไม่น่าอนเดยงหมายให้รู้ว่าเป็นไม้หน้าสองอัน แต่เราไม่เอากเป็น
 “ตำเหว”

๔) ประเทศชวา เป็นแน่ที่ไม่เคยเป็นอาณาจักรของเรา แต่
 กระทบกมชวาในเมืองเราเหมือนกัน ประเทศหงสาวดีก็เคย
 ร่วมอาณาจักรกับเรา แต่กมเมืองชวเรียกชวา “เมืองหงสา”

๕) คำ “พุทธะ” มี “เจ้าพระพุทเจ้า” เป็นต้น ใช้จนเคย
 แล้วอะไร ๆ ก็เป็น “พุทธะ” ไปหมด เคยเห็นถาดงถึงนารายณ์ ว่า
 “พระพุทพงค์องค์นารายณ์” ก็มี ที่หงสก็เป็น “ภชพงค์” เขาท
 มากแต่กไม่สนิท เมือง “พุทไซมาศ” ก็เหมือนกัน ทถกเห็นจะเป็น
 “ปรทายมาศ” ถ้าอ่านตามเสียงเขมรเห็นจะเป็น “ปรอเคยยะ”
 ถ้าจะแปลก็จะเป็นว่าค้ายทองหรือเมืองทอง เสียงเขมรก็เป็นเผดาะ
 เผดาะ เป็นต้นว่าคำ “เจก” ซึ่งเราเรียกอยู่ เขาออกเสียงว่า “เจอะ”

กราบทูล

๖) พวกนักเลงก่อสร้างเดยงน เช่นกราบทูลว่าเขาทำวงกลมๆ
 นั้น เขาหัดเพราะเขาจะเกตุ่ากระหม่อมว่าชอบเกาๆ ที่จริงไม่ใช่เช่นนั้น
 โหมหรือเกากเหมือนกัน แต่ต้องประกอบด้วยเหตุผด จะทำไปตาม
 “แพแซน” นั้นไม่ไหว

๗) แบบเขียนผู้ใหญ่ตามทตตหนังสือพิมพ์มาถวายน ชนราม
 คำแห่งแต่งเหมือนเขียนฝาทงพวกเห็นจะไม่ได้ ที่จริงเราไม่รู้วากรงน
 เขาแต่งคักนอย่างไร

เรียน

๘) คำน “พระเจ้าฤก” อยู่ที่ไหน ทราบแต่ว่าอยู่ในแขวงเขมร
ไม่ทราบตำบล

รายการ

๘) เมื่อวันที่ ๒๓ น. เข้าใจว่าทกของพชด้านกพระราชวังตั้ง
หมายกำหนดการรัฐพิธี เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญมา
ให้ ๒ ฉบับเมื่อขาดแต่ก่อนได้รับหมายทางราชการ.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๒๖/๘๖

ตำแหน่งปลายนเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระราชาธิบดีฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๓) ที่กราบทูลว่า “เด็ก” เขมรเขาออกเสียงว่า “เดอะ”
นั้นเห็นจะผิด ที่แท้จะเป็น “เด็ก” เสียงเขมรนั้นยากนัก แต่คำที่เรา
รื้ออยู่แล้วเช่น “ดอ” แปลว่าชาวข่งฟังไม่ออก แต่หนังสืออ่านได้
เช่น “นาคพัน” เราไปเห็นสถานที่ที่เข้าใจ แต่เขมรเขาอ่านว่า
“เนยกเปียน” หมดตกนแทนน

เมื่อครั้งพระยาศักกตาทิเดชวรฤทธิ (คณ) เป็นข้าหลวงอยู่ที่
เมืองพระตะบองเขามาเยี่ยมบ้าน ขยายรู้พงศาวดารของเขมรจึงถาม

ความหรือไม้มิถามก็ขอให้เขาคิดมาให้ เขาบอกว่ามีแต่เป็นหนังสือ
เขมรนะ เกตุกรรมหม่อมก็อดใจ แต่คิดว่าพระเจ้าเขมรเข้ามาเรียน
หนังสืออยู่ในบ้านเราหมดไป จึงแปลกแฉกแฉก จึงบอกว่าเป็นเขมร
ก็เขา ครั้นได้มาพลิกดูก็อ่านได้ไม่ต้องจำแปล มีคำไหน ๔ อย่าง
คือเป็นภาษาบาลีของเราแปลได้น้อยอย่างหนึ่ง เป็นภาษาเขมรที่เรา
อ่านอย่างหนึ่ง กบตเหมือนกันเช่นคำว่า "กาแพง" น้อยอย่างหนึ่ง เป็น
ภาษาเขมรที่เราไม่รู้เลยนอกอย่างหนึ่ง เมื่อรู้อีก ๓/๔ แล้วจะเป็นไร
ไป ภาษาที่เราไม่รู้เขาอ่านพบหรือจับเอาได้

ที่เขียนว่าเมือง "พระตะบอง" นั้นเขียนน้อยอย่างไทย เขมร
เขาเรียก "บัตคมบอง" แปลว่าไม้เท้าหาย มีนทานประกอบ ที่แรก
ก็สงสัยว่า "ตะบอง" ทำไมจะเป็นไม้เท้าไปได้ คิดก็เห็นกลายได้
เช่นรูปนารายณ์ในอินเดียก็ถือไม้เท้า ผิดกันกับเราที่ถือ "สังข์
จักร คทา" คำ "ตะบอง ครอบบอง" ก็คือ "กระบอง ครอบบอง"
นั่นเอง หากแต่อ่าน "ตระ" เป็น "กระ" แล้วก็เลยอ่าน "ตะ"
เป็น "กะ" ไปด้วย

๒) อันถ้อยคำนั้นยากนัก เช่น "เพราะ" ก็โดนกับ "ไพเราะ"
ที่ "เพราะ" จะเป็นพูดดี ไปโดนกับ "ด้วย" และอื่น ๆ ใน
คำกล่อมช่างเก่าเห็นจะเป็น "อัญชยมบังคมภูวดีวะ" ตั้งเกล้าว่า
"ไพเราะ" เขียนเป็น "พีเราะ" ก็ได้แก่ "ไพเราะ" นั่นเอง
จึงว่าคำ "เพราะ" นั้นเป็นพูดดี แต่จะถูกหรือไมก็ไม่ทราบแน่

๓) คำ "ดาวสวรรค์กานต์ใน" นั้น "สวรรค์" ก็คือ "สวรรค์"
นี้เป็นเรื่องคำอีก

กราบทูล

๕) หมายถึงคำสั่งภาณุแทนราชภูธรสมัยสามัญ ๖๔ หนักเป็น
จนเบ็ดเตล็ด แต่ไม่มีหมายทวงราชการมา ที่จะเห็นว่าเป็นรัฐพิธี
ไม่ต้องการให้ไป

๕) หนักจนมาได้ว่าที่แต่งคอกหน้าเรื่อง "พระมณีนพไชย" นั้น
ที่จะเป็นพระยาเกษตร แต่เกษตรสร้อยอะไรและเต็มชื่ออะไรไม่ทราบ
๒๒ จะกราบทูลได้แต่เป็นอย่างยาวว่าเป็นพ่อนางใหญ่ ซึ่งไปเป็นเมีย
พระยาดำรงธรรมดาร์ (ตัก เจ็ดชั้น) เจ้าพระยาเทเวศร์เคยบอกจ่า
ได้ให้พระยาเกษตรแต่ง แต่จะเป็นเรื่องอะไรนั้นไม่ทราบ เวदानน
เกล้ากระหม่อมไปไหนเสียดนักไม่ออก เจ้าพระยาเทเวศร์บอกจ่าไม่
อาจเอาชนะเดินบนโรงดักดำบรรพ์ เดินอยู่แต่ที่โรงล่าง (คือโรงที่ได
รับมรดก) ไม่มีคนคุกเตยเต็ก

๖) เรื่อง "ตั้งชศศปไชย" นั้นไม่ใช่เป็นสองตอน ที่แท้เป็น
สามตอน แต่ที่หลังไม่เล่นเลยตอนหนึ่งจึงเป็นสองตอน

อนึ่งขอเพลงร้องที่ลงไว้ในสมุด "ประชุมบทละครนอกคกดำบรรพ์"
๒๒ นั้น เห็นจะมผลดอยู่บ้าง รุสสกทเพลง "ตั้งโตด" ว่าไม่ใช่ช้อย่างนั้น
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเคยตรัสเรียกททหนึ่งทบางปะอินแล้ว
๒๒ ปาทยทนั้นไม่มีใครได้ แต่ครพมคนชองชองทดวงดำอาง (พัก)
๒๒ เป็นครในวงนงนงตงของนาชน แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
๒๒ ตรัสห้ามเสีย ด้วยไม่ใช่เพลงทคองพระราชประสงค์กเคยหยุด ได้คิด
๒๒ จะไปเรียนเพลงนงนจากครพม แต่มาทราบทหลังจว่านอยบางมด เห็น
๒๒ ในการที่จะไปนั้นตองเป็นประโยชน์พยายามมากนกกเคยงด เพลงทท
๒๒ พระณนเพลงททหนึ่งแล้ว ด้วยทราบจว่าแต่ก่อนทเพลงหนึ่งทางหาก

สนอกลงลายพระหัตถ์

๑๓) เมื่อวันที่ ๒๗ หนีงโฮเอาตายพระหัตถ์ที่ ๘/๘๖ มาวางไว้ให้ คัดออกตามความตงน

(๑) กงถ่วงถึงพระบ่าเตโดยเมืองสุพรรณ ได้ทรงตั้งเกดถถ่วง เกดถกรหม่อมได้ตั้งเกดแควทหารแทนหน้าใหม่ ทศรตั้งพระเจ้าปราบตั้งทเมืองโกศลพนน เป็นอนได้ความรูใหม่อย่างหนึ่ง ซึ่งแต่ก่อนไม่รู้

คำ "ป่าเตอโย" นั้นก็เป็นพระดำริ แต่คิดคำ "ป่าเตอโย" นั้นจะมาแต่คำ "ป่าเรไร" แห่งเมืองสุพรรณนเอง อันความเห็นทวาคูกกับนงขตส์มาชนนมากความไป ขอประทานถอน

(๒) คงดัดจจกจน กับ เรไร นั้น ทรงวินิจฉัยว่าเป็นคนละอย่าง จะจำไว้ เคยเห็นตัวเหมือนแมงข้างเกาะกิ่งไม้อยู่เป็นกลุ่ม เขาว่าจกจน แต่ไม่เคยเห็นมันร้อง

ได้ทราบมาแต่เรื่องนทาน กรมสมเด็จพระยาบาราบตรตั้งเจ้าว่า สมเด็จพระปรมาณชิตไม่ทรงรู้จักหม่อมตงกา ทอดพระเนตรเห็นกตรตั้งถามว่า "ไอนเรไรของใคร"

(๓) เรื่องพระเจดีย์ "ภูเขาทอง" ทวาพระเจ้าหงส์วอดทรงสร้างนน เกดถกรหม่อมกทราบ ยังได้ขให้ใครคนหนึ่งดู ฐานทักษณกตมเดี่ยแล้ว่า เป็นมอญ องค์พระเจดีย์เคยวนหดอนอยู่มาก

หม่อมหลวงพนรุ (เป็นลูกหม่อมราชวงศ์สังกวดในพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์) เขามาถามถึงภูเขาทองกับคดของมหานาค (ในกรุงรัตนโกสินทร์) ได้บอกเขาไปว่าภูเขาทองนั้นสร้างในรัชกาลที่สาม แต่คดของมหานาคนพจะบอกกนกชนมาได้จากกรุงเก่าเดียงคหม่อมหลวงพนรุนี้เป็นครุ

(๔) เรื่องพระมาตราบัณฑิตชนนการเวกนนั้น จำได้แน่นอนว่าตรัส
บอกไว้ในพระราชวิจารณ์ เมื่อเขียน "ยูนิฟอม" กระจงต่าง ๆ
คิดทักกระจงคงว่าเป็น "นกวายุกฤษ" "พระตำราเครื่องต้น"
ครึงกรงเกานนทตลงมาก

(๕) ว่าถึงโคลงแปดกวี ต่าง ๆ ปรากฏในหนังสือพิมพ์พยักของ
ศรีปราชญ์ในการแต่งโคลง ขอดฉายบทแรกซึ่งคำทหาไม่มีฉนวนยต
เป็น "พระเขาวราชแต่ง ว่าเจ้าอย่าย้ายควชำมเด็จพระมา" พระ
เขาวราชจะเป็นใคร อนึ่ง "ชำมเด็จพระมา" คิดว่าเป็น "ชมเด็จพระมา"
เห็นว่าเป็นคำชาวปากใต้ แลฉนวนใต้โคลงพระดอทตรัดว่าเป็นหลกน
ไม้มเอกเจยกม เช่น "ดองศรีสมบรมบง กษมาต์ กุเอช" กับท
เกนกม เช่น "ไฟแดดอัยร์ใหม่ ไรอัยร์ ถึงแม่เอช" กับโคลง
สุภาษิตอะไรก็มี บาทสองว่า "ดงมส์จจวนยปต์ ปาฏโมกษ" ยังได้
ยกตัวอย่างกราบพุทธกรมพระธมมคว่า "ปาฏโมกษ" แลฉนวนใต้ว่า
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าได้เคยทรงแต่งทพระปฐม ด้วยทรง
เห็นโคลงเก่าแต่งประหลาด โคลงเก่าเห็นจะไม่จำกคอะไรมาก คำ
ถวนกแลฉนวน จะอย่างไรก็ไม่สำคัญอะไร ถ้าพระบาทก็ได้ทรงพระ
คำไว้มากแล้ว

(๖) ถ้าพระบาททรงพระดำริมาก เกดจักระหม่อมมยอมแพ
แตกยงคกควาคนทไมได้คคเจย

ทให้ชอว่า "พงศาวดารเหนือ" นนให้ชอผิด ถ้าให้ชอว่า
"นิทานเหนือ" จะคคกว่า

จะแต่งหนังสืออย่างไรก็เพราะคนเวदानนชอบอย่างนน ทแต่ง
เต็มไปด้อยปาฏหารัยกเพราะคนเวदानนนับถอการปาฏหารัย ทเขา
หนังสือแต่งใจเก่ามาปรับกบทกวนน เกดจักระหม่อมเห็นไม่เป็นธรรม

ขอพระตำราทวารวดีรามคำแหงไม้มือคัด จะต้องชื่อ "ร่วง" เพราะคนเคยเรียกมาก่อนหนัก คัดถึงชื่อที่พระแต่ง "ร่วงคะ" ก็ได้แก่ร่วงนั่นเอง "โรจนะ" เฉไปหน่อย แปลว่าสว่าง แต่สว่าง ก็คือ "ร่วง" "ร่วง" กับ "ร่วง" ก็เป็นอันเดียวกัน เขา อุ เป็น ๑ เท่านั้น หากจะรวมเป็นคำเดียวกันก็ได้.

ควรมีการแล้วแต่จะไปรด

พระ

x x x

ที่ ๑๔/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล สำนวนกรมพระนครฯ

จดหมายเวรณบบน หม่อมฉันจะทอดความรู้ได้ใหม่เมื่ออ่านหนังสือตำราข้างของเก่า ให้ทรงพิจารณาเรื่องหนังสือก่อน เห็นใน "ตำราทนต์ชัยบาท" ออกชื่อผู้อ่านถวายการพร ๒ คนคงกันบอย ๆ เรียกว่า "พฤตนิบาศ" คน ๑ เรียกว่า "หัตถ์ดาจารย์" คน ๑ เกิดความคิดเห็นว่า พฤตนิบาศ จะเป็นผู้เชี่ยวชาญการจับข้าง หัตถ์ดาจารย์ จะเป็นผู้เชี่ยวชาญการหัดข้าง ไทยเราเอา ๒ ชื่อนั้นมาแปลเป็นภาษาไทยเรียกพวกพฤตนิบาศว่า "หม่อเถา" เรียกพวกหัตถ์ดาจารย์ว่า "ครูข้าง" และมีอธิบายขยายต่อออกไปถึงพราหมณ์ ๓ กรมทมนในทานะยบ คือ "พราหมณ์พร" อันพระมหाराชครพธเป็นหัวหน้า คงเป็นพวกชำนาญการทำพิธีทวาทศมาตกรมหนึ่ง "พราหมณ์พฤตนิบาศ" (ได้มาจากเมืองเขมร) พระครูฤทธิชัย เป็นหัวหน้า คงเป็นพวกเชี่ยวชาญ

๓. “เมืองชวา” เคยเห็นใช้เรียกเป็นชื่อเมืองหลวงพระบาง
มอยู่ในที่อาจารย์ของพ่อขุนรามคำแหง ว่าเขตแดนกรุงศรีอยุธยาตอน
เมืองชวาที่แม่น้ำของที่เรียกเมืองหลวงพระบางว่าเมืองชวา ท่อนกเคย
เห็นออก แต่จะมาจากอะไรเป็นมูดยังไม่ทราบ

๔. ข้อซึ่งทรงปรารภถึงแบบเรือนที่ชอบสร้างยกพื้นในสมัยนั้น
หม่อมฉันเห็นว่าลวดรูปต้นฐานก็เป็น Fashion ทยอยกันชวดยุคหนึ่ง
แล้วก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น คือไปอีกเป็นสมัย ๆ หม่อมฉันเคยตั้งเกิด
บ้านเรือนที่สร้างยกพื้น เมืองบางกอกเป็นเช่นนั้น อาจจะบอกได้ทุกหลัง
ว่าสร้างในสมัยระหว่งจักราชเท่าใดจนเท่าใด แบบที่ชอบสร้างกันขึ้น
หลัง มักทำทางเดินห้อยข้างนอกผนังเรือน หม่อมฉันคิดไม่เห็นว่าจะ
เป็นประโยชน์สำหรับเดินไปไหน ถ้ามีที่แคบอยู่เรือนเช่นนั้นเพงได้
อธิบาย เขาบอกว่าเขาใช้ตากผ้าบนพนัก ถ้าเช่นนั้นก็เป็นประโยชน์
ที่ไม่ต้องเอาผ้าลงมาชิงราวตากข้างล่างให้ไกลมือใจ แต่หม่อมฉันนึก
ว่าเรือนคอก “แบบบางกระบือ” ที่ชอบทำกันเคยจะไม่มีที่ตากผ้าด้วย
คนเชือกเครื่องคอนกรัด คิดทำแบบบางนั้

หม่อมฉันได้ยินคำขแรงเหตุที่ตกถนนราชดำเนินฟังจากใคร ก็
จำตัวไม่ได้เมื่อเร็ว ๆ ออกอย่างหนึ่ง ว่ามีเหตุเกิดในการสร้างขแรง
ว่าเป็นเหตุประหลาดทางวิทยาศาสตร์ด้วย หากเป็นที่ในยุโรปพวกนัก
ปราชญ์ก็เห็นจะมาตถัน ด้วยการท้าวทักถัด ก่อสร้างถัด ถัดของกับ
ลวดลัดหมด เหตุที่พวงนั้นเป็นเพราะเมื่อกคิดแบบอื่นเขอเนยฝัดคดใจลอย
เผลออกไปขณะหนึ่ง ใช้ควดเดจควานถัดไปควดเดียว ดเหมือนว่าคว
คุณด้วย ๓ ไปคุณด้วย ๒ แห่งเดียว ก็เลยพวด ลัดลวดนกำลังไป
หมด จะจริงเท็จอย่างไรอยู่กับผู้เฒ่า ทูตตามทไดยินมา

๕. รูปภาพพระเจ้ารามคำแหงนั้น หม่อมฉันเคยเห็นมานานแล้ว
แต่รู้ด้วยว่าใครคิดแต่งตัวอย่างไร ผู้คนนมไซ่อน คือพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประดิษฐ์ขึ้นเมื่อโปรดเกล้าฯ เที่ยงนรพัฒน์
ศักดิ์อัยพททหง พระองค์ท่านคงจะทรงระลึกได้ ชาว "สยาม" คือ
ชาวเมืองไทยสมัยนั้นแต่งตัวอย่างไร มีรูปภาพอยู่แห่งเดียวแต่ฉาย
จำตกกระบวนทพพระเบียงพระนครวัดท่านก็ได้เสด็จไปทอดพระเนตร
แล้ว

๖. ด้านพระจารึกนั้น หม่อมฉันทราบว่ายู่ในทางเดินไปกรุง
กัมพูชาจากเมืองไทย และอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี แต่อยู่ตรงไหน
ฉันไป ค้นหาในหนังสือเก่าเมื่อร่างจดหมายนั้น ก็ยังไม่พบ ขอประทาน
ผิดคือไป

ทูลสนองลายพระหัตถ์ เสด็จบรรพต ๒๖/๘๖

๗. คำว่า "ตระบอง" กับ "กระบอง" เป็นคำเดียวกัน และ
หมายความว่า "คะทา" เหมือนกัน ถึงรูปภาพถือคะทา จะเป็นเทวรูปเช่น
พระนารายณ์กอดหรือยกชกกด กทาเป็นกระบองอย่างยาวบางอย่างสั้น
บ้าง แต่ไม่เท่าเรียกว่า "ทนต์โท" ต่างกันกับกระบอง หม่อมฉันเพิ่ง
ได้เห็นว่าเขาไม่เท่ามาใช้เป็นชื่อเมืองพระตระบอง ออกจะสงสัยความ
รู้ของผู้แต่งตำนานนั้น

๘. คำ "ไพเราะ" กับ "เพราะ" นั้น หม่อมฉันชอบใช้
ไพเราะ สำหรับเสียงใช้คำ "เพราะ" เช่นคำด้วย คำ "สาวสวรรค์
กานต์ใน" นั้นจะเป็น "สาวสวรรค์" หมายความว่าที่ใดเลือกคัดมาเป็น
กานต์ใน ความดเขาที่ดกว่า "สวรรค์"

๙. ที่เพิ่ม "ณ" เข้าท้ายคำ "สัญญา" เป็น "สัญญาณ"
นั้น หม่อมฉันไม่ทราบและไม่เคยใช้ที่เดียว จนด้วยเกล้าฯ

บรรเลง

๓๐. ไต่ยนเขาเล่าเรื่องโจรกรรมให้ฟังเรื่องหนึ่ง ออกจะแปลก
 ประหลาดว่าเมือราวสัก ๗ วันมาแถมพอกำใหญ่มาจากหัวเมืองบักข
 ไต่คนหนึ่ง เป็นคนมั่งมดีด้วยการขุดแร่ มาถึงกรุงเทพ ฯ ไปว่าเข้าห้อง
 อยุทเรือนแรมรัตนโกสินทร์ เลอกอัยห้องอย่างเอกซงอัตราค่าเช่าวันละ
 ๒๕ บาท บอกว่าจะอยู่ ๗ วัน ก็ไต่รับการคณรับเป็นอย่างดี เวลา
 อยุทเรือนแรมกกนอยแจจ่ายอย่างพุ่มเพอย จนเชอกันหมคกว่าเป็น
 เศรษฐี ตงแต่มาอยุทเรือนแรม พอรุงเช่าเศรษฐีคนนกกตญญแจ
 ห้องออกจากเรือนแรมไปในเวลาราว ๗ น. ทกวัน ก็อแต่กระเป่าหว
 คัดคัวไป จะไปไหนหามัไครรู้ไม่ จนเวลาเย็นใกล้ค่ำจึงกตมมาไขกญ
 แจเข้าห้องอยุได้มอทกวัน อยุได้สัถสัทหาจนเศรษฐีนั้นหายไ่มักลับ
 ผู้จัดการเรือนแรมเห็นวปลาดสคปกค ให้เอาสกกญแจอะไหล่ไซห้อง
 เข้าไปดู จึงเห็นของเครื่องแต่งห้องหายไ่มคต ตงแต่มั่ง (จ่าราคา
 ๕๐๐ บาท) ปลอกหมอนหนุนหัวปลอกหมอนข้างผ้าปูที่นอน และ
 เครื่องใช้บนโต๊ะสำหรับแต่งคัว เช่นหวและตลบเครื่องแบ่งเป็นคณก
 หายทงนน ว่าโดยย่ออะไรที่จะเอาไปได้ เศรษฐีโจรเอาไปหมคตงห้อง
 แต่ทจริงกไ่มเห็นประหลาดอนใด เป็นแต่วิชโจรกรรมทคคหั้นเหยนให้
 เขากบดมัยเทานน ผู้เป็นเจ้าของก็ประมาทด้วยประการต่าง ๆ โจรก็
 ตกคด้วยวชต่าง ๆ มาแต่บรมปฐมกตบ์ ค่อไปภายหน้ากคมคความ
 ประมาทและโจรกรรมคงออยู่ในโลก เป็นแต่ต่างประเภทและวชกน
 เปดยนไปตามดมัยเทานน.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนาฯ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

ที่ ๒๓/๘๖

วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระยาตำราง ๆ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูลถาม

๑) ทรงจำโคลง “ฉ่ำปราชญ์” ที่แต่งกระทู้ว่า “ศาล เจ้า เบิก ไพร” ได้หรือไม่ คำ “ศาล” กับ “เจ้า” นั้นเกิดจากกระท่อม จำได้เห็นจะแน่ ว่า “ศาล ตู้งสองศอกดีเลิศยม” กับ “เจ้าจหนัก จนใจ”

๒) อ่านพบในเรื่อง “ประทับแห่งทอป่าเขย” ว่าอสงไขย นั้นสำหรับนับเม็ดฝนซึ่งตกไม่หยุดสืบพันปี ตามที่วานนเป็นคำเปรียบ แต่เขารู้ว่าเป็นจำนวนมาก

สนองลายพระหัตถ์ที่ ๑๐/๘๖

๓) เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน หมิงไฮเชิญลายพระหัตถ์ที่ ๓๐/๘๖ มาทอดไว้ให้ คัดออกดูจะกราบทูลสนองต่อไป

(๑) ขอบกับนั้นเข้าใจว่าไม่แยกกัน ตามที่พูดว่าขอบก็หมายถึง กิ่งมี คือรอบสี่สองหรือสี่สามเคือนักได้ หรือจะหมายขอบถึงขอบ คือรอบบักได้ แต่จะต้องการพูด แต่ที่จริงในเรื่องเกิดได้สองวัน นับได้สองขอบนั้นกราบทูลเป็นเงินเท่านั้น

(๒) เรื่องฉันทกรรมนั้นถูกอย่างพระตำราทุกอย่าง

(๓) เป็นพระเดชพระคุณมาก ที่ตรัสให้ได้ทราบถึง “กรรม สรรพากรนอก” และ “สรรพากรใน”

(๕) เรื่องพระผู้ชนกับนางมโนหารานนเป็นนิตานที่เขาสกษน
แต่ททำกนรเป็นทนางมโนหารากม คอรูปคนได้บักทาง ททำรูปเป็น
ต่าง ๆ นนถูกตามทตริตสน ด้วยความตั้งใจของผู้ทำจะให้คนทงหลาย
เข้าใจ

(๕) “กุกนุงมาราบี” อาจจะเป็นคนแต่งหนังสือตงให้ทตง
ก็ได้ จะถือเอาเป็นแน่ไมไหว

(๖) หมายกำหนดการเขาดังมาถวายเป็นกต ถางททตรงเคา
ว่าเขาให้เกตุกรรมหม่อมแทนเจ้ากจะถก

(๗) ข้อทตริตถามถึงเจ้าจ่านอนนให้การไม่ได้ เพราะไม่
ทราบ เกตุกรรมหม่อมเข้าไปในกระทรงนเขาตงทอมานานแล้ว
เจ้าจ่านอนมจริง และเกตุกรรมอักษรจริง แต่เกตุกรรมหม่อมไม่
ได้เออออะไรแก่คนทเป็นเจ้าจ่านอน จะถามใครซึ่งเคยทามาด้วยกนเผอ
เขาจะทราบเพอสนองพระประดงคกนก็ได้แต่ว่าตายเสียแล้วจึงยากที่จะ
ทราบทต สังกตได้แต่ความทเป็นเจ้าจ่านอนนตองทาการอนด้วย จะ
ได้ตกด้วยการอื่น ไม่ใช่เพราะเป็นเจ้าจ่านอน

สนองลายพระหัตถ์ที่ ๑๑/๘๖

(๕) เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม หยิงไฮเชิญลายพระหัตถ์ที่ ๑๑/๘๖
ตงวันที่ ๓ กรกฎาคม มาให้ จะกราบทูลสนองในบัดนี้

(๓) เรื่องเจ้าพระยานครถวายนพระเสด็จมณนมในพระราช
พงศาวดารรัชกาลที่สาม แต่จะดูว่ากระจงแห่งพระเสด็จนทามาแต่
เมืองนครหรือมาททำในนทไม่ปรากฏ ทงเรื่องพระเกาอมกได้เคยถาม
พระยาพจนปรีชา (ลำเริง) มาแล้วกไม่รู ได้ฉายรูปซึ่งแขวนอยู่
ในพระที่นั่งจักร เป็นรูปตุตกรรมหม่อมเสด็จออกแขกเมืองฝรังมาให้

รูปนัยของอยุธยาจนทกวนหม กับได้ถามเจ้าพระยาบดินทร์เดชาอนุชิต (แย้ม) กโมริ พระทนต์พศานตมซึ่งคงอยู่ในท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีคูเหมื่อนทราบว่าพระยาเพชรพิชัย (จัน) ทำ ไม่ใช่เจ้าพระยาอนุคร (หนูพร้อม)

ที่จริงถมละครก็เอาแบบบางขุนพรหมเรานี้เอง ต้นกันไปเป่ดๆ แดต่างที่จะมเชอเกออยกเป็นได้

(๒) อนุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยื่นว่าเขียนแก่ฐานถึงสามหน เพราะว่าเงินไม่พอ อนึ่งเล่าโคมซึ่งเป่ดยื่นยอดเป็นวชิระนั้น อาจทำให้งามกว่านั้นได้

(๓) เรื่อง "มอบ" นั้นจนกอดอน จึงได้กราบทูลถามเผื่อจะทรงทราบ หากไม่ทรงทราบก็ผ่านไป แต่ก็ได้ความรู้แตกออกไปที่ว่า "มอบ" นั้นทำด้วยอะไรก็ได้ด้วยหลักทลอยผสมของนางจันท์ดุดา

"มอบ" ที่ในฉายพระหัตถ์ใช้ไม่เอกเอน ๆ นั้นดี ไม่ทำให้เข้าใจผิดไปได้ ทงนกกคล้ายอย่างที่ได้เรียนในเรอมนั้นเอง ตัวทลอกเอกไม่อ่านเป็นเสียงคำ แต่อ่านเป็นสระ อะ เกดักระหม่อมไม่ชอบจะเขียนประหลดงคะพดไปเช่นชอบบังคับกระทรวงศึกษา จะเขียนแต่ทหนักจริง เช่น "ชนะ คณะ ชนะ" เป็นต้น ที่อ่านตัวทลอกเอกเป็นเสียงสระ อะ นั้นก็ไม่ใช่อันไกล คอวชเขมรนั่นเอง เพราะเขาไม่มีไม่ผิด ใช้ตากข้างกับไม้เอกเป็นไม้ผิด ที่ใช้นอส์องตัวหรือรอสส์องตัวเป็นคณฑนเขาใจว่าเราคิดชน เมอมไม้ผิดแตวกเล็กไป คงเหลือแต่รอสส์องตัวเรยกว่า รอหันใช้แทน "ประ" และอนอก ขอนสั่งให้เขาใจว่าพวกออสส์องตัวนั้นเรยกว่า "หัน" เหมือนกัน "หัน" ก็ไม่ใช่อันคือ "หันอากาศ" นั้น

(๔) เรื่องเรียนหนังสืออย่างใหม่นั้น จะมีประโยชน์เพียงไร
ก็ทราบอยู่หมดแล้ว แต่อาศัยทวดอายุว่าง ๆ ก็เรียนไปเท่านั้นเอง

(๕) เรื่องกตมข้างเป็นภาษามอญนั้น เคยได้ทราบจากคุณ
แปด มาตากุด (พระยาเทวราชิราช) แล้ว ว่าหม่อมมอญเขากตม
ข้างระเนียดเมื่อข้างในเพนียดอดเวง แต่ไม่ใช่หม่อมเก่าอย่างที่ใคร
ทราบมา ที่กตมเป็นภาษามอญนั้นคงสั้น ๆ ผิดกันกับกตมเพอชน
โรงส้มโภช แต่อาจจะเอาแบบกันได้

ข้างเขาเพนียดนั้นเห็นจะยากเต็มมือ เคยได้ยินพวกชอบข้างเขา
ชวนกันไปคิดคิดเห็นจะยากจริง ด้วยทวดที่เคยเขากจะกตบออก ทวด
ไม่เคยเขากจะเขา คงอดหม่าหนักนทประตุ

รายการ

๕) เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม มีหมายมาว่าหม่อมเจ้าหิษชากร
วรฉัตร จะเป็นนาคหุดวงบวงชทวดพระแก้ววันที่ ๘ แต่ไม่พูดถึงทำ
ขวัญ จะมีหรือไม่มีก็ไม่ทราบ

๖) เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ได้รับใบคำ ๒ ฉบับ

(๑) บอกหม่อมเจ้าทองรอดตาย

(๒) เจ้าพระยาบดินทร์ (แย้ม) บอกจะเผาศพ "นายนคร
กุดเซฐ" (ที่เป็นลูกใหญ่ของเจ้าพระยานคร (หนูพร้อม แต่ไม่รู้จัก)
ที่เมรุวัดเทพศิรินทร์วันที่ ๔

ได้คิดว่าทำไมชื่อเจ้าพระยาบดินทร์เดชาที่หลังจึงตอหน้าเขาไป
ก็พิจารณาเห็นว่าคาบดินทร์เดชานั้นเป็น "อาเก้อ"

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรด

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

ที่ ๒๘/๘๖

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๑) ถ้อยคำที่ตรวณเพี้ยนจนดับ ถ้าถ้อยคำที่ตรวณผิดของมีรูป
พระจันทร์ ว่าจะผิดหรือไม่ดีประโยชน์กระคนกัน

๒) อ่านหนังสือพิมพ์พบหนานอัยปต์ กล่าวถึง "มคอ" ว่า
ถอดหัวใจไว้ที่ดอกไม้มงอช้อยสูง น้เหมือนไมยราพและทศกรรฐ์ กับว่า
เทวดานรมิตนางงามให้เป็นเมฆ แดงแม่น้ำ "ไนต์" ดักเอาผลดอยให้
ไปตามน้ำ นัยว่าหอมด้วย พระเจ้าฟ้าโรหิเป็นผุ้เก็บได้ นกคล้ายกับ
เรื่องนางจันท์สู่ดาตอชยม นิตานเรื่องเก่า ๆ เห็นจะมีที่มาหมด

๓) ในทางวิชามักใช้คำ "ปฐุณา" จะพูดได้ให้ชัดว่า
"ปฐุณา" ก็คือ "ปญุณา" น้เอง ต่างกนทเป็นภาษาลังลังฤคกับ
มคชเทานน

กราบทูล

๔) หญิงไอแก่งผ้าให้แล้วแกบอกว่กดับ เกด้ากระหม่อมก็ดู
แล้วจึงเถียงว่ไม่กดับ แต่ทหญิงไอพดนนหมายควมว่านงกดับเขา
ข้างนอกเป็นข้างใน ผาตงนนเป็นผาดายพนมวง แปรว่ตาแกดแก
แต่เห็น แต่เกด้ากระหม่อมไม่เห็นทเถียงว่ไม่กดับนนพดด้วยเรื่องดอก
เป็นเรื่องคำ แต่เมอคคดถึงคากแพแกอก ทางเกด้ากระหม่อมควรวจะ
พดว่ดอกชนตอกตง

๕) นกถึงเสียงเขมรภขยบจะเห็นชน หนง้อไม่มีสระ อ แต่
เสียงมี ถ้าจะใช้แต่ภาษาของตนก็คามที่ แต่บ้ายไปในภาษาอื่นด้วย

เช่น "มหิมา" ก็เป็น "มหิมา" ทั้ง "ผดึก" ก็เป็น "ผดึก" และอื่น
อีกด้วย

๖) ได้ให้ชายงัวไปถวายของพระนาคหลวงแทน กลับมาบอก
ว่าทำขวัญเด็ก แล้วเล่าถึงพระธรรมปาโมกข์กับพระญูปูนสุนทรจันท์ พระ
ญูปูนทวารวดีเป็นพวกหม้ออเมริกัน ไม่ใช่พวกบาทหลวงหรือพวกบวช
ตามทางพระพุทธศาสนา

รายการ

๗) วันที่ ๘ นี้ได้รับใบคำ บอกจะเผาศพของรอดทวดไตรมิตต์
เดิมคิดว่าจะไป แต่ที่หลังฝนตกไปไม่รอด จึงให้ชายงัวไปแทน

๘) วันที่ ๑๒ ได้รับหมายกำหนดการเข้าบรรชาใบพิมพ์สอง
ฉบับก่อนหมายทางราชการ เข้าใจว่ากองพิชิตสำนักพระราชวังส่งมา
เผื่อขาด แต่ไม่ได้แบ่งส่งมาถวาย ด้วยเข้าใจว่าคงได้ทรงรับเหมือนกัน
ถ้าไม่ได้ทรงรับโปรดให้ทราบจะได้แบ่งส่งมาถวาย

๙) วันที่ ๑๓ ได้รับหมายทางราชการสามฉบับ คือหมายเข้า
บรรชาประกอบด้วยหมายกำหนดการ (ใบพิมพ์) สองฉบับ กับหมาย
ประธานผู้สำเร็จราชการเปิดองเครื่องพระแก้วออกฉบับหนึ่ง ฉบับ
เห็นแนวจากองด้วยที่ทรงคาดคะเนว่าเขามิหมายมาให้ด้วยเป็นผู้
แทนพระราชวงศ์

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๑๕/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๓๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล สำนึกพระกรุณาธิคุณ

ทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๗/๘๖

๑) โคตงกระที่ "ศาลเจ้า เบ็ก ไพร" ของนายฉำปราชญ์นั้น หม่อมฉันจำใจได้เพียง ๒ บาทอย่างเช่นทรงจุดประทານมา ลองคิดค้น อีก ๒ บาทก็คิดไม่ออกทีเดียวว่าเป็นอย่างไร จึงเป็นจนด้วยเกล้าฯ

๒) กระจกทองของพระราชยานถมนั้น หม่อมฉันเห็นจะหา อธิบายการที่ท้าวถวายได้ ด้วยนึกขึ้นถึงคาเจ้าพระยาธรรมมนตรี (หนูพร้อม) พุดเมือท่าพระที่นั่งพุดตานถม จากเมืองนครศรีธรรมราช มแต่ข้างถม ต้องหาช่างทองออกไปจากกรุงเทพ ฯ และครั้งนั้นเจ้า พระยาธรรมมนตรีได้ช่างทองไปจากพระยาเพชรพชัยจน เห็นว่า คงเอาอย่างครั้งเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ทำพระราชยานถมเมื่อ รัชกาลที่ ๓ ครั้งนั้น ก็เห็นจะเอาช่างทองไปจากกรุงเทพ ฯ

ช่างถมทเมืองนครศรีธรรมราชนั้น หม่อมฉันเคยสืบเรื่องประ- วัติได้ความว่าเมื่อครั้งเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ได้เมืองไทยในรัช- กาลที่ ๒ ได้เซดยามาก จึงหาช่างถมทในกรุงเทพ ฯ ออกไปเป็นครุหัด พวงเซดยให้ทำเครื่องถม ความที่ความมหัสกฐานที่ช่างถมทเมืองนครฯ แม่ทกวนหนักดวนเป็น "แขก" เซอถ่ายมลายูแทบทงนพ ออกประการ หนึ่งตั้งเกิดดสายเครื่องถมเมืองนคร ฯ ก็เห็นแต่ถ่ายสมัยรัชกาลที่ ๒ เช่นถ่ายมรูปอรหันเป็นคณ เป็นอย่างเก่า หากใครจะพบถ่ายแบบครั้ง กรุงศรีอยุธยาไม่

จะเคยพบต่อไปถึงประวัติของวิชาทำเครื่องถม หม่อมฉันเคย
เห็นในหนังสือฝรั่งแต่ง ว่าวิชาทำเครื่องถมนั้นเป็นของพวกชาว
อิหร่าน (เปอร์เซีย) คิดประดิษฐ์ขึ้นก่อน เช่นเดียวกับหมากกรกและ
คุดหวูปลา ก็เป็นของชาวอิหร่านประดิษฐ์ขึ้นก่อนเหมือนกัน ของ
เหล่านั้นฝรั่งได้แบบอย่างไปจากชาวอิหร่านทั้งสิ้น หม่อมฉันนึกว่าเมือง
ไทยเราก็มเครื่องถมและหมากกรก และเข้าใจว่าคุดหวูปลาจะมาแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยา และยังมีของแบบอิหร่านอย่างอื่น คือยกภาพระ
มาตากมมาแต่กรุงศรีอยุธยา ก็พวกชาวอิหร่านคือพวกแขกเจ้า
เซนนน เริ่มเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเมืองไทยแต่รัชกาลพระเจ้าทรง
ธรรม ไทยเราจะได้แบบอย่างของเหล่านั้นมาจากพวกอิหร่านเหมือน
ฝรั่งดอกกระมัง หม่อมฉันได้ลองค้นดูในหนังสือเก่า พบกล่าวถึงเครื่อง
ถมก่อนเพื่อนในบาณูชเครื่องบรรณาการ ซึ่งส่งไปถวาย ไปถึงเมื่อรัช
กาลสมเด็จพระนารายณ์ ว่าเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ให้ทำไม้กางเขนด้วย
“เงินคร่ำยาค่า” ส่งไปถวาย ไปถึง ความลือว่าคงเป็นเพราะวิชาเยนทร์
จะอวดวิชาใหม่ของไทย จึงเชื่อว่าไทยเราได้วิชาทำเครื่องถมมาจาก
พวกอิหร่าน

ทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๘/๘๖

๓) ประศทนทางจันทรคติกับสุริยคตินั้น หม่อมฉันเห็นว่าสำหรับ
กิจธุระสามัญ ใช้จันทรคติสะดวกกว่ามาก เพราะเห็นดวงพระจันทร์
เป็นเครื่องกำหนดคอยโตนโท เป็นแต่คองคอยดับอธิกมาสและอธิกวาร
กนาน ๆ จะมคร่งหนง ประศทนสุริยคติแต่เขาอกกับความรูทางดาราศา
ศาสตร์ตักซงซนไป เป็นประโยชน์แก่คนเพียงบางจำพวก ชาวอินเดีย
เขาเห็นเซนนน จึงใช้ประศทนจันทรคติกันเป็นสามัญ

๔) ใจความคือ plot ของเรื่องนิทานต่าง ๆ นั้น ถ้าแปลก็ชอบเล่ากันคือ ๆ ไป คงแพร่หลายไปถึงต่างประเทศ และมีผู้เอาไปใช้ในเรื่องแต่งใหม่ จะเป็นประเพณีมีมาแต่ปฐมกษัตริย์ และมีทุกประเทศ แม้ในเมืองไทยเราก็มองเรื่องชนคนหน้าไม้ถวน เช่นเรื่องดาแค้นปมและเรื่องพระร่วงลูกนางนาค ก็อยู่ในพวกนั้น เรื่องพระยากงพระยาภาณดมเด็จพระมงกุฎเกล้า ๆ ก็ทรงพบว่ามีแต่เรื่องนิทานของกรีก ทางเหล่าประเทศในโดลกภาคอื่น ก็คงเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน

๕) “ปุจฉา” เป็นคำใหม่ที่เราใช้ หม่อมฉันพูดได้ว่าได้แต่เห็นคงแต่มีเกิด เกิดแต่จะหาคำใช้ในภาษาไทยแทนคำ Decree ของฝรั่ง ที่เขาหมายว่าเป็นศักดิ์ในความรู้ เช่น B.A. และ M.A. เป็นต้น เมื่อตงวอไฉ่หนังสือไทยใช้เรียกว่า “ประโยค” ตามอย่างพระมาก่อน เหมือนเจ้าพระยาภาณด ๆ เป็นผู้คนเขาคำ “ปุจฉา” มาใช้ เดียวกันเหมือนเรียกว่า “ปริญาญา”

๖) เรื่องพระญีบุนมาหาจตุมนธรรมทางคำสอนในเมืองไทย หม่อมฉันเคยถามพระไทยที่โตสนิทกับพระญีบุนพวกที่มานั้น ว่าได้ถามขแรงกันในเรื่องอะไร ได้ความว่าพระญีบุนอยากทราบว่าคตินยานนั้นเป็นอย่างไร หม่อมฉันก็คิดว่าเห็นว่ายากที่จะเข้าใจกันได้ เบื้องตนพระทงต้องฝ่ายไม่รู้ภาษาถิ่นแถมกัน ต้องพูดกันด้วยตาม อักประการหนึ่งพระไทยกันน่าจะไม่มีใครรู้ถึงเหตุ และตัวใจความว่าคติมหายานกับคตินยานผิดกันอย่างไร

บรรเลง

๗) หม่อมฉันได้เห็นคำแปลอีกคำหนึ่ง ซึ่งใช้หมายความเช่นเดียวกันทั้งในตำราศีลศาสตร์และกฎมนเทียรบาล คือคำว่า “ความ”

ใช้เป็นนาม เช่นเรียกว่า "ความข้าง" ก็มี ใช้เป็นกริยาเช่นว่า "ให้
ความข้าง" ก็มี ใช้ทั้งเป็นนามและเป็นกริยาอยุคใด ๆ ก็ดี เช่นใน
กฎมณเฑียรบาลว่า "ให้ความ ๆ ข้าง พระทนต์" ดังนั้ก็ จะโปรด
ประทานอธิบายได้หรือไม่

๘) ที่ตรัสถามมาในตายพระหัตถ์ถนัดบับหลังของคำ "อู" ภาษา
พม่าว่าหมายความว่ากระไรนั้น เมื่อหม่อมฉันไปเมืองพม่า เจ้าชาย-
เมืองตูกเจ้าฟ้าเชียงใหม่ (อินแดง) เธอไปหานักปราชญ์พม่าคนหนึ่ง
ชื่อ อไปคยา มาให้หม่อมฉันซักไซ้ หม่อมฉันได้เคยถามอไปคยา
ถึงคำ "อู" นี้ แลบอกอธิบายว่าแบบโบราณที่ใช้อยู่แต่เดิมนั้น มีคำ
สำหรับนำหน้าชื่อเรียกบุคคล ตามขนาดอายุเป็นคู่ ๆ ดังนี้ ๔ คู่

๑. บุคคลอายุขนาดเป็นป้าตายาย ใช้คำว่า "อู" นำหน้าชื่อ
ผู้ชาย ใช้คำว่า "คอ" นำหน้าชื่อผู้หญิง

๒. บุคคลอายุขนาดเท่าแม่ใช้คำ "โก" นำหน้าชื่อผู้ชาย ใช้คำ
"มะ" นำหน้าชื่อผู้หญิง

๓. บุคคลอายุขนาดเดียวกับตัว ใช้คำ "มอง" นำหน้าชื่อ
ผู้ชาย คำ "ไม" นำหน้าชื่อผู้หญิง

๔. บุคคลที่อายุน้อยกว่าใช้น้อง ใช้คำ "งะ" นำหน้าชื่อผู้ชาย
ใช้คำ "มิ" นำหน้าชื่อผู้หญิง

แต่ภายหลังใช้กันคนดาดแบบเดิมไป ที่พูดกันเป็นสามัญมักใช้คำ
"อู" นำหน้าชื่อผู้ชายและผู้ใหญ่อายุกว่า ๕๐ ปีขึ้นไป หนึ่งคนงานนใช้
คำ "มอง" นำหน้าชื่อ แต่ผู้หญิงชอบใช้คำ "มะ" คำเดียวนำหน้า
ชื่อเป็นพหู แต่หม่อมฉันสังเกตดูพวกข้าราชการที่เป็นชนหัวหนากกรม

หรือแม่ทวดหน้าแผนก แม้ขนาดอายุไม่ถึง ๔๐ ปีก็ใช้คำ "อ" นำหน้า
ชื่อทงนง ตูมาตรงกลับคำที่เรามาใช้ว่า "ท่าน" ในปัจจุบัน

๘) จะทอดข่าวให้ทรงปลงพระบรมสังเวชเรื่องหนึ่ง ด้วยได้ทราบ
ว่าพี่โรจครุช่างปั้นถกคุด จะต้องเป็นเชลยเพราะชาวอิตาเลียนแพ้
สงครามในยุโรปคอยยงชวทไทยจับ เพราะไทยเคยฝรังเชลยด้วย
ปรานี้ ถ้าญี่ปุ่นจับจะต้องถูกเอาไปเป็นกรรมกรทางรถไฟ คิดดูหน้า
อเนจอนาถใจ กฎหมายแต่โบราณวางบทอาญาว่าอาจจะฆ่าผู้กระทำ
ผิดกับทงญาตด้วย ๘ ชวโคตร กตเคยนกว่าทารณ เมื่อเจริญ
วัฒนธรรมก็เดกมิได้ตั้งอาญาถึงเพียงนั้น เคยวณยงเจริญวัฒนธรรม
ชน มนุษยทมิได้กระทำความผิดแต่อย่างใด กลับได้รับความเดือดร้อน
ไปหมดทุกใบไม้เส้นหญ้า

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

x x x

ที่ ๒๕/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

กราบทูล สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

กราบทูล

๓) ตามที่กราบทูลมาว่าบ้กับชวบแยกกันไม่ออกนั้นถูกแต่จ
แต่เป็นการประหาดชงจะหนึ่งเดี่ยวไม่กราบทูลไม่ได้

คำ “ขอบ” นั้นใช้แต่แก่คน แล้วไม่ทั่วไปด้วย เป็นต้นว่า “ยัดขอบ” หรือ “ตำยัดขอบ” นั้นไม่มี แต่จะกำหนดเอาอะไรนั้น ยังคิดไม่เห็น โบราณกะว่าบวชของอายุ ๒๓ นั้นก็กะเกินไว้แล้ว แม้ กระนั้นก็ยังมผล ส้มเด็จพระยาจกวิญญาณวโรรสเศยศวรเสถา ว่ามี ฤทธิรูปหนึ่งมาทดสอบปรักษา ว่าบวชเมื่ออายุยังไม่ครบจะทำอย่างไรดี ครั้นว่า “นิ่ง ๆ เสง” ก็เป็นอันตกลง

“บักน เบญจศักดิ์” นั้นเขาจุลศักดิ์ราชเจ้าแอบ แล้วเขาแต่ดวงทวย ดวงเดียวเสยดวย ทเวาเปดย่นเป็นพุทธศักดิ์ราชใช้สองตจนนเบนนทศวไลซ์ แล้ว พุทธศักดิ์ราชนกกเห็นเหือ ดวยพระพุทธรเจ้ายังไม่ได้เป็นเจ้าแผ่นดิน พระท่านบอกศักดิ์ราชกัว่า “พุทธศาสนกาดดองแล้ว” ได้เท่านั้นบิ ย่อม ไม่ขัดกับ “พ.ศ.” ดวยถ้อเขา “ศ” เป็น “ศาสนกาด” ได้ ได้พด ขอนแก่มเด็จพระพุทธรโฆษาจารย์ท่านเห็นดวย ที่หตั้งท่านแกค้ำ “พุทธศักดิ์ราช” เป็น “พ.ศ.” สั้น

๒) ตักบาตรเจ้าจรรยา แม่เคยทำมากทำต่อไปในฐานะที่เป็น กุศลเชษฐ วันแรกเขาไปจำแนกให้วัดโพธิ์ พระธรรมมุนี (ฟุ้ง) ได้ ให้คนท่นาไปฟัง ถึงเรื่องทญบุนนมนคณเวตาคา นกถตศรเสถาถึง พระธรรมปาโมกขชชนมาได้ จึงถามชายงว บอกว่าค้อพดกทพุทธรบรัชต มาคมญบุนจตเขามานนเอง แต่เป็นเตยงทศถานทคญบุน จานมนค ต่างวดหารูปดวยกัน อานหนงถ้อพมพวาทหวหนน้าเป็นบารอนทเป็น คฤหัสถ์ แต่ในประวัติเขาว่าเป็นพระ ถ้าจริงดงนทกราบทศว้าเหมอน หมออเมริกาบักเป็นแกใหม่ให้คองตามกาดทหลัง

วิกาดนั้นไม่ใช่เวตาเทยงแล้ว แต่เป็นคำ ส้มจะขีดเส้นเพียงยาคำ ขรรคกมขยว้า “รัตน น ฤณเชต วิกาลโกชนิ” คองกนกับค้วว่า

“กินข้าวค่า” ที่คน (ในอินเดีย) เขาเห็นจะไม่กินข้าวกันในเวลา
จะบิณฑบาตไม่ได้ แต่ก่อนไม่ได้เทียบคำพูดกับคำอรรถจึงพาให้ไม่
กระตักหูก

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พร

ที่ ๑๖/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

บรรเลง

๓) จะทูลเรื่องทีเพงนักษณเสี้ยก่อน ด้วยเกรงจะตม หม่อมฉัน
เคยทูลปรารภจากการสงครามครั้งนทาให้ของเชอว่า “บญจอนัทร-
ชาน” ทอานในหนังสือปฐมสมโพธิ อาจจะมีได้จริง จะทูลถึงอนัทร-
ชานทีปรากฏใหม่ต่อมาบางอยาง คือได้ย่นวาทเมืองตั้งคไปรเดยวณ
ห้ามมิให้ชอชายฝักกันไนท้องตลาด เพราะผ่านงหมทนนขาดแคลนตง
มาก ใครมีจะได้เอาไว้ใช้สอย ขอนตมกับทหม่อมฉันได้ย่นมาจาก
ใครคนหน่งเมื่อไม่ชานัก ว่ามตูกนาของเขาเข้ามาเยี่ยม เอาฝักปลา
มาให้ตามเคยเหมือนแต่ก่อน แต่คราวนเขาจะให้เงินคอบแทนเหมือน
แต่ก่อนไม่เอา อยากได้ผ้าเก่า ๆ ทีไม่ใช้ พอจะได้เอาไปคตุมตัว

อกเรื่องหนึ่ง ของซึ่งเคยขาดแคลนแล้วบ้างตั้งคือนมผง อย่าง
 ที่เรียกว่า Klim ตั้งหนึ่ง นมชงที่เจอนาตาลตั้งหนึ่ง เคยจนมผูกคทาจน
 ในเมืองไทยได้แล้ว แต่เกิดลำบากด้วยไม่มกลกจะไล่ขาย เพราะเหล็ก
 วิชาคอินทรชาน นำส่งสารอกตั้งหนึ่งจนมบั้งสด ซึ่งมผูกคทา
 ด้วยข้าวเจ้าและแป้งอื่น ๆ หม่อมฉันได้เคยกินหลายอย่าง ทงททาเป็น
 จนมบั้งขาวและจนมบั้งดำ บางคนทำได้เหมือนจนมบั้งสดแต่ก่อนไม่
 มผูก แต่ไม่มีใครสามารถปรุงรสเป็นจนมบั้งสดได้กรายเดียว กลาย
 เป็นกินแต่อาหารไปด้วยกนทงน ถ้ายกรบกนชยคงมีอะไรอินทรชาน
 กนเรื่อยไป จึงลองจตทตเหมือนดงทะเลเบียนไว้ รอกกจะทุดค่อไปอีก
 ชายแอดกตบมาจากเมืองญบุ่น เต่าว่าทกรุงโคกโอกอดอย่างประหลาด
 หนักมอเสยยงกว่าในกรุงเทพ ๆ โยเค็ดใหญ่ดำหรับแขกเมือง เนื้อ
 สดจวไม่มกิน ๆ แต่ปลา แต่เธอได้กินเนื้อปลาว่าพ ว่าคล้าย ๆ เนื้อหมู
 ประหลาดอยู่ ไชมีแต่อย่างทำแห้งเป็นผง ไช้สดห้ามไม่ เธอว่าคจเธอ
 เองได้กินแดงกว่าจมนำปลาญบุ่น เป็นอร่อยกว่าตั้งอื่น

๒) ยังนกออยากทุดถามอธิบายคำเกิดจนอกคำหนึ่ง คือคำว่า
 “สน” ที่ประกอบใช้เป็นคำพูดว่า “อคคคชตสน” อย่างหนึ่ง กับที่
 ใช้กันเป็นแบบเมื่อชนคนค้าถกรมธรรมชายคจเป็นทาด์แต่กาดก่อน ว่า
 ข้าพเจ้าอายุ ก. “มีอาสน” ขอขายคจฝากไว้กับท่าน ข. ดงนอย่าง
 หนึ่ง อยากรู้ว่าคำ “อา” นั้นหมายความว่าคคกับคำ “ชด” อย่างไร
 เคยทรงทราบมจทมาหรือไม่

ทูลสนองลายพระหัตถ์เวยรจบบท ๒๙/๘๖

๓) “ชอบ” กับ “บ” นั้น หม่อมฉันเห็นว่าความหมายต่างกัน
 คจครบรอบ ๓๒ เดือนจงนบเป็นชอบหนึ่ง แต่บนั้นนบเพิ่มชนดงแควน

เปลี่ยนชื่อยุโรปใหม่ไป นเบนความททหมาย ยกตัวอย่างดังเช่นอายุของ
 หม่อมฉน เมอถงวณฑ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ก็อายุได้ ๘๒ ปี
 แต่จะครบ ๘๒ ขวบคอดงวณฑ ๒๓ มิถุนายน ผิดกันได้ถึง ๖ เดือน คำคน
 พุดกันดวยกาดกำหนดชอยใช้ "ปี" เพราะง่าย แต่พอเปลี่ยนชอย
 ใหม่กนบเพมจำนวนชอย คำว่า "ชวย" ดพุดกันแต่เมอวถงอายุเด็ก
 และคเหมือนจะเพยง ๑๓ ปีรอบเดยวแทนน คอนนไปก็ใช้คำว่า "ตั้งเกด
 ไม่ได้วเคยไดยนพุดกันว่า "เด็กสิบชวยสิบห้าชวย" จึงเห็นวทใช้
 คำชวยสำหรับเด็ก น่าจะมาแต่ปริมาณยทให้กนเมอยงเบณฑารก ใช้
 คำชวยรูอายุได้โกตจริงกว่าใช้คำปี บองกนมให้วางยาเกดชุนาต

๕) คำว่า "ศักราช" แปลว่า "ปี" นนผดทงยอกทงโคน
 เพราะคำว่า "ศก" เป็นแต่พระนามของพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง เป็น
 วิสัยนาม เหมือนเช่นว่า "พระนงเกด" คำ "ราช" ก็เป็นคำ
 วิสัยนามหมายคความแต่ว่า พระเจ้าแผ่นดินจะเป็นองค์ไหน ๆ ก็ได้ ท
 จริงคำว่า "ศักราช" คความหมายเพยงว่า "ปีพระเจ้าศก" หรือจะ
 ขยายคความให้เขากบเวดากาด ก็คชื่อว่า "นับตงแต่พระเจ้าศกเดยว
 ราชย์" มา ที่เอามาใช้ว่า พุทธศักราช มหาศักราช จุตศักราช และ
 คริสต์ศักราชผดหมตทงชุด แต่ทใช้ พ.ศ. หมาย "พุทธศก" นนพอ
 จะไปได้ แต่ถ้าวออกมาเดยวว่า "พุทธศกตรง ๆ ที่เดยว" ดูจะไพเราะ
 กว่าใช้แต่ตัวอักษรเป็นเครื่องหมาย

๕) ความคคที่วจะประถานพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ญปนให้
 รวมคคกันน แต่แรกหม่อมฉนไดยนกกนอยากรูวจะให้รวมกัน
 อยางไร ครนเมอพวกสงฆ์ญปนเขามาตงตนเจริญ "วิฆนธรรม"

หมุนยงได้ยื่นรายการกยงตระหนักใจ ว่าสิ่งทั้งสองฝ่ายยังมีไม่รู้
จักกัน และไม่รู้คดีของกันแถมกัน ยิ่งกว่าเคยดำคัญมาแต่ก่อน ซ้ำ
ภาษาก็อุดไม่เข้าใจกันด้วย คิดไม่เห็นว่าจะประสานกันได้อย่างไร

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระพุทธ

x x x

ที่ ๓๐/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล ส้มเต๋จกรมพระยาดำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

สนองลายพระหัตถ์

๑) หวังใจเสด็จตายพระหัตถ์มาให้ ในที่จะกราบทูลสนอง
ข้อที่เลข ๒๒ เป็น ๒๖ ไปนั้น หวังอำมรับผิดชอบ เลข ๒ กับ ๖ นั้น
(เขียนอย่างเก่า) ก็คล้ายกัน เกต่ากระหม่อมไม่ได้ตรวจ แต่ถึงตรวจ
ก็ไม่มียุทธวิธีด้วยจำไม่ได้

๒) ยกษัตริย์พระแก้วมหาราชที่สถิต “โทวาริก” จะต้องอยู่ข้าง
นอก แต่ยังมีผลออกที่ทวารุบทศกณฐอนเป็นเมืองแม่ตกลัวประศกตงวัด
ไม่สมควรอย่างยิ่ง แต่จะทำเมื่อไรนั้นไม่ทราบ เพราะความผดหมอง
ปรบว่าทาทตงวัดแจ้ง

๓) การหนักหนักทรงรับรอง ว่า “ห้า” แปลว่ามาก แต่จะมาก
ก็ไม่ถึงหมดศรีตฤกแต่ัว ถึงโคที่หอบได้ง่าย ๆ ก็ควรหอบ แต่ถึงจะ
อพยพหนักเกินไป

๕) ภาษาปนภาษานนจะตอมควยกนทงนนจริง แคตางพวก
 เขาจะไม่คิดคัดออกก็เป็นได้ การเอาภาษามครันต์กฤตเข้ามา เกตจา-
 กระทบอคมเคยพูดว่า เอาภาษาแขกเข้ามาททหง เวียงคำไทยน
 นายยง ส. อนุমানราชชน เคยปรึกษามาททหง ว่า “เจ้าศักดิ์สิทธิ์”
 คิดคำไทยไม่ออก “ศักดิ์สิทธิ์” คิดคำไทยไม่ออก “ศักดิ์สิทธิ์” นน
 เป็นคำมคร เกตจากระทบอคมคิดได้ว่าในเวียงพระลอมมีว่า “พอแรงผ
 แรงคน” “แรงผ” เห็นจะได้แก่ “เจ้าศักดิ์สิทธิ์” บอกรไปกทหายเงยบ
 ไป “ผกหัด” ของทตกระทบอคมชายกเคยได้ฟังครัด ดูเหมือนกว่า
 ต้องคำแต่จำไว้ไม่ได้ เห็นจะททตทครัดกับผาพระบาทด้วยทรงพระ
 ดำริเพิ่มคำใหม่ขึ้นได้ คำ “โฮเตต” นนผุพพากษาเขาได้ทกแถว
 ดูเหมือนจะเป็นพระยาอัครภักดี แต่คงเป็น “โรงแรม” อยู่อย่างเดิม

๕) เป็นพระเดชพระคุณมาก ทครัดให้ทราบอานางใน “ฮ่าเริ่ม”
 ภาษาอินเคยเรียกว่า “เซนานา” ไม่เคยรับ ต่อไปเรื่องส่นมกก็เข้าใจ
 แถวยังมีสงสัยในการไหว้มอเคยวเรียกว่า “เฮางาน” นนอยู่ จะเป็น
 ส่นททบวเป็นงานจบเขาจะตอมไหว้มอเคยวเลยคอกกรระม้ง

๖) ครัดถึงเรือนไทยนจับใจเป็นอย่างยิ่ง คนที่อยู่เรือนฝ
 กระจานน เพราะเมืองเราเป็นเมืองไม้ และผที่อยู่เรือนไม้จะหาอู
 กอแก่เรือนของคนกไม้ได้ ทงเขากอยกนทวไปด้วยไม้มีใครแก่ คนท
 แตงหงสอทกวนนแตงไปตามความรเทานน “นน” เคยททว่า “ถึง
 จะจนเทาจนส่กเทาไรเรือนกตอมทอกรบแขก” เกตจากระทบอคมทท
 ส่อบคแบบเรือนคนจนของฝรังกตรงกนชาม มีแต่ห้องครวออย่างเคยว
 ทาครวอกทนท กนชาวกทนท นงเตนททนท รบแขกกนท ไมมทอกรบ
 แขก แยกออกไปต่างหาก อกประการททงถาวถถึงเคาระประคุ นน

ก็เป็นแต่จะไปด้วยความรู้ในเมืองเราไม่มีใครเบียดประทุกันเลยในกาละ
อันจะต่อเงาะ

อีกประการหนึ่งก็หากินไปตามเวลาเป็น "แพแชน" เช่นในเมือง
โคราชแต่ก่อนก็เป็นตักดินแล้วกลายเป็นไม้สังคไปรมงสังกะสีเหมือน
ในกรุง อะไรก็ไม่เจ็บแต่เอาเมืองนางรอง สโมสรรทำด้วยไม้สังคไปรม
มงสังกะสี โบลัดก็มอยู่ใกล้ ๆ กัน เขามุงกระเบื้องไม้ก็ไม่เอาอย่าง
ไม้ก็หาง่ายในเมืองนั้น สู้ทำด้วยไม้สังคไปรมงสังกะสีไม่ได้มีหน้ามีตา
กว่า ทจริงเอาสังกะสีไปนางรองนั้นต้องเสียเงินมาก ต้องประทกรถ
ไฟขึ้นไปโคราช แล้วประทกรถขึ้นไปนางรองอีกต่อหนึ่ง ที่ในกรุง
ถ้าใครมเรือนฝากระดานก็ต้องรับชายเดี่ยว ๆ เกด้ากระหม่อมเคย
ไปรับชอมาปลูกที่บ้านปลายเนิน จนมาหลังของว่าเหมือนหวดอย่างท
กราบทุตถข้างเบ็นไร นกเรื่อง "แพแชน" พาไป

๑) หนังสือ "ประชุมบทความครดิกคำบรรพ์" ที่ไปได้มาคหน้า
ปกว่า "พิมพ์ครั้งที่ ๒" เพราะฉะนั้นจะแสดง "พิมพ์ครั้งที่ ๓"
ตามที่ควรบอก

๒) ตามที่ควรได้ตั้งไปพบการเปิดองเครื่องพระแก้ว ไม่ทรง
หุดบพนเป็นการดีแล้ว

๓) เรื่องเขาผีหน้าปากกรปเดี่ยวกลางทวดตบวรนิเวศก็เคยเห็น
เคยถาม แต่ได้ความเบ็นว่าพวกทเกวของในเรืองผี เช่นพวกคำผี
เถอนเบ็นคั้น ไม่ใช่แกัดนบธรรมดากัเดยระงับไม่ลอบลวง ตะคร
ยกแต่ละข้างมากกระดาษทประคกเคยเห็นทเดนจริง ๆ ทกราบ เมอเบ็น
เนรกเคยคคจะเบ็นกาแพงดูหนึ่งซังเขาบถจอรางหวดพตบพตาทกรงทง

แต่ไม่ได้มีน พระพุทธรูปกชอบกต รูปพระเจ้าเหมือนกันแต่ก็ไม่
เหมือนกัน

บรรเลง

๑๐) เรื่องมดตกหน้าตาตตายคเหมือนได้กราบทอดแล้ว ว่าเพราะ
มันต้องหกหัวตงไปกิน คุตมันอยู่ข้างบนแล้วค่อยโคตตะน้อยโดยไม่รู้
ตัว แล้วคตมันเองพาเอาหางตงตงไป แต่อ่านหนังสือพิมพ์เขาว่า
เพราะมันเบียดกันจนจกตงไปแต่นักไม่เป็นไร คตมันถ่วงโทษ
ชายว่าเอานาตาตตจนจกทำให้หญิงเสียไป เห็นได้ว่าผู้หญิงแต่งจก
ใส่โทษเอาแก่ชายแต่ฝ่ายเดียว ที่แท้ผิดด้วยกัน

๑๑) ได้พูดกับสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ถึงเรื่อง “พระไพรี
พินาศ” ท่านอยากรู้อีกไปว่าใครถวาย นนเป็นสัตว์สามารถที่จะบอกได้
แล้วท่านอยากรู้ว่าพระองค์คารานนแผ่นดินไหน นนสามารถจะบอกได้
เพราะมีตำรา จะคัดบอกให้ท่านทราบ

๑๒) กาแฟที่ได้นมได้นาตาตตฝรั่ง ประเทศที่เกิดกาแฟเขาก็
ชงกาแฟเปิดอย่างนาชาจนทเราเรียกว่า “กาแฟดำ” นนฝรั่งพาไป
แม้นาชาฝรั่งก็ได้นมได้นาตาตตเหมือนกัน

กราบทูล

๑๓) ถ้าพินชกับหมอจารย์ดี จะบวชทอดเทศศรันทร วันที่ ๑๓
สิงหาคม กลางวัดสำ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พร

ที่ ๑๗/๘๖

วังวรดิศ

วันที่

พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทุก สมเด็จพระนครินทร์ฯ

สนองลายพระหัตถ์เลขที่ ๓๐/๘๖

๑. การททากษหรือรูปโทวาริกอย่างอื่น ไว้ข้างภายในและภายนอกตามตารานน หม่อมฉันเห็นว่าจะเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ด้วยดังเคยคิดแต่ ณ สถานที่สร้างในรัชกาลที่ ๓ เป็นเกือกว่าเพอน รูปโทวาริกที่สร้างก่อนนั้นขนไปเช่นสิ่งหีบหมอบหรือเมอรัชกาลที่ ๓ เดิมกตงทเซงบันไดพระมณฑปวัดพระแก้ว ยกษยนหน้าประตูวัดทวดคอธณ ๑ กสร้างในรัชกาลที่ ๒ ยกษในประตูวัดพระแก้วกต คกคาคีตาจันสองข้างข้างในประตูวัดพระเชตุพน ๑ และวัดสี่ทศัน ๑ กต แมจนรูปเทวดาและรูปยกษทเขียนหลังบานพระทวารกต เป็นของสร้างในรัชกาลที่ ๓ ทงน นจะเบ้นดวยแปรคตมาถอว่าเบ้น "อารักษ์" แทน "โทวาริก" จะอยุขางนอกหรือขางในกเหมือนกัน

๒. แบบเรือนทอยุของมนุษย์นหม่อมฉันเห็นวาดินฟ้าอากาศเบ้นเครื่องบงคบให้ทอยุอย่างเดยวกัน ยกตวอยุอย่างคังพวกเฮส์กโมทอยุขางหัวและไตทศคของโลก อนเบ้นทหนาวจคัมพายุหิมะมาคคตลอดบี คองชุดคินทาทอยุเหมือนสถฐานส้มไก่ บิดไอหนาวขางนอกไม่ให้เข้าไปขางใน ขงไอแผ่นคินและไออนขงเกิดจกควมนุษย์กับไอไฟทลุ่มไว้ในลุ่มนนั้น จนถึงฤคุนหนาวน้อยจิงค้อยระบายไอร้อน กกไว้แต่พอสบาย ทางไค้ตงมาถึงยุโรปหนาวจค จาค้องอาศัยไอไฟแต่บางฤค จิงใช้ไอไฟในฤคุนนั้นให้เป็นประโยชน์มากอยุอย่างทศคเช้นว่า

เมื่อต้นฤดูหนาวแฉะก็แตกส้มไฟ ไซ้แต่เป็นเตาต้มนาหุงข้าวเหมือนกัน
 หมด คอนกต่างโลกเป็นทะเลทรายแห้งแล้งมีโครมฝนหรือหิมะตก
 แต่หนาวจกกับร้อนจกเปลี่ยนกันรวดเร็ว เรือนคองอาศัยฝานังบัง
 ความร้อนหนาวเป็นสำคัญ เรือนคนจนหลังคามักทำแต่เป็นอย่างประว้า
 พอกันแฉะแดดเท่านั้น ในโลกภาคอื่นก็เปลี่ยนไป ตามอยู่ได้สบาย
 ในภาคนี้ แบบเรือนของมนุษย์จึงลงรอยเหมือนกันเป็นภาค ๆ ไม่มี
 กิจที่จะคิดรปร่างลงตายให้แปลกกัน ใครใคร่จะมีเรือน ไปจ้างช่าง
 บอกแต่จะให้ทำเรือนหลังหนึ่ง ช่างก็ทำตามแบบเช่นเคยทำมากเป็น
 อันดำเร็จ

หม่อมฉันเคยทราบเรื่องที่จะพูดได้เป็นอุทาหรณ์ ครั้งหนึ่งในเมื่อ
 สมัยหม่อมฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ขึ้นไปเมืองอ่างทอง
 ไปเห็นโรงเตยจกรขนาดย่อม ๆ ดงชนใหม่โรงหนึ่ง ถ้ามได้ความว่า
 เป็นของห้างกิมเส่งหัด เมื่อหม่อมฉันกลับมา พบหลวงอดิภรณ์เท-
 พานิชย์ (ชากรเต็ง) นายห้างกิมเส่งหัด ถ้ามแก่ว่าเหตุใดจึงไป
 สร้างโรงเตยจกรที่เมืองอ่างทอง อันเป็นเมืองเล็กและอยู่ไกล แก
 จะขายไม้ได้พอกับลงทุนหรือ แกบอกอธิบายว่าแกขนลงทางหน
 มาช้านาน ทราบว่าประเพณีแต่งงานสมรสของพวกพดเมือง เจ้าบ่าว
 ต้องสร้างเรือนหอหลังหนึ่งเป็นนิจ และการสร้างเรือนหอ นั้น คิวไม้
 เครื่องเรือนอย่างอื่น เช่นไม้ท่อนสำหรับทำเสาและเครื่องบน เป็นต้น
 หาได้ไม่ยาก ถ้าหากแต่ฝาเรือนอันคองหาช่างไม้ทำฝาตกปะกน แก
 พิจารณาเห็นว่าเรือนหอที่ราษฎรชอบทำนั้นรปร่างก็อย่างเดียวกัน
 และขนาดก็เท่ากันทั้งนั้น ถ้ามโรงเตยจกรนั้นสำหรับทำฝาตกปะกน
 ไปขายเป็นสำรับ ๆ ซอไปก็ให้เขาไปประกอบกับเรือนหอได้ดำเร็จได้

ทันที เห็นจะขาด เพราะธรรมดาของเจ้าบ่าวย่อมอยากแต่งงานเร็ว
 คงมาขอฝ่าเรือนทแถมด้วยเครื่องจักรถำรองไว้ ยิ่งกว่าไปเที่ยวหา
 ช่างจ้างให้ทำด้วยมือ ต้องรอแต่งงานไปอีกนานวัน และมนุษย์ยอม
 แต่งงานกันมอยละมอ คงทำชายได้ละมอไม่มเวตาจคจาง ขอทแก
 ไปตงโรงเตอยทเมองอ่างทองนพ เพราะเรือนหอชนิดทแถมทำฝาย
 ชอบบอยู่กันแต่ชาวหัวเมือง โรงเตอยอยู่ทเมองอ่างทอง อาจจะทำ
 ไปได้ตลอดทำเดกจางขวางด้วยขงง่าย คงแต่จังหวัดอยุธยา สุพรรณ-
 บุรี ฤพบุรี ด่งที สุวรรค อินท พรหม ตลอดจนสระบุรี คกกวาง
 โรงเตอยชนใหม่ หรือใช้โรงเตอยใหญ่ทำในกรุงเทพฯ หม่อมฉัน
 ได้ฟังอธิบาย ก็ได้แต่ชมความคิดของแก

เมืองไทยเราหนากก็ไม่จัด ร้อนก็ไม่จัด ถ้าปากแต่ฝนชุกใน
 ฤดูฝนกับนาทวม เมื่อนาตดจากทสูงแบบเรือนททากน จงทาพนตง
 บนเส้าให้สูงพ้นนาทวม กับมุงหลังคาทำฝายยาให้น้ำฝนเข้าได้ไม่จำต้อง
 ใช้ทพดัมภาระอินทนาเหนียว เช่นหินแตะอิฐ แอญเบินเมืองมีไม้
 บรีบูรณ ก็พอเหมาะแก่ที่จะใช้ไม่ทาเรือนอยู่ แม้จนปรา.....

(ตั้งแต่ต้นจนถึงข้างบนนี้ ประทานเมื่อดวันที่ ๒๓ พ.ย. ๘๖ รับผิดชอบ
 ว่า "ยังไม่จบ จะตอบรวมกันไปอีกสองฉบับ ครบแล้วจึงให้พิมพ์
 ถวายทรงเซ็น" ตอนต่อไป ประทานลงมาเมื่อดวันที่ ๒๕ พ.ย. ๘๖
 รับผิดชอบว่า "คือเรื่องจดหมายถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อดิเรก
 เอรอใจเมื่อเสร็จงานเจ้านายพระชันษายินแถมให้เอามาดู จะเชื่อม
 ให้ต่อกัน")

จากพระนรินทราชเส็นขันเป็นพระยาเทพประชัน ท่านสร้างบ้านขันใหม่
 ทรหมคตองสระพานหันทางฟากเหนือ (ซึ่งเคยใช้เป็นสถานกระทรวง
 ธรรมการมาจนเมื่อเร็ว ๆ) มีคนชมบุญบารมีกันมาก ว่าเดิมท่าน
 ก็เป็นแต่คนหากินในการเดินเบยจนได้เบยตกเขยของเจ็ดหวง ผูกคตอง
 หอย ก.ข. ขนเมอครึ่งรัชกาลที่ ๓ แดงจึงเข้าท้าวราชการเป็นที่ขุนต้มท-
 โคจรในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ไปทำความชอบ ดัดบัญญัติ
 ปราบกฏที่เมืองเชียงใหม่ ได้ตรวจเรื่องจึงได้เป็นที่ขุนนางผู้ใหญ่ จึงชม
 กันเข้าไป อยู่มาจางวางเล็ก (เป็นจางวางของใครหม่อมฉันก็ไม่ทราบ
 ซึ่งเป็นพ่อของลูกเขยบุตรหมื่นทร) ทำอาการบ่อนเบยรารวย ได้เลื่อน
 เป็นขุนชำนาญ ๆ แดงได้เป็นที่พระภษณ์สมทบบริบูรณ์ สร้างวัด
 วนิชชำนาญทรหมคตองบางกอกน้อย แดงจะสร้างบ้านขันใหม่ใกล้ ๆ
 กับวัดนั้น ชะรอยจะเห็นว่าประจักษ์ของพระยารัตนาธิเบศร์ เป็น
 สวัสดิ์มงคล จึงให้ช่างทำเรือนหลังหนึ่ง เหมือนอย่างเรือนของ
 เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์หมดทุกอย่าง ทั้งขนาดและรูปพรรณต้นฐาน
 เป็นประธานของบ้าน เมื่อหม่อมฉันผ่านไปพอแต่เห็นยังไม่รู้ว่าบ้าน
 ของใคร ก็รู้ว่าเอาอย่างเรือนเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ไปทำ ต่อมา
 พระยาภักดีพัทรากร (โอจิว) สร้างใหม่ข้างเหนือวัดอรุณฯ ก็ทำเรือน
 เหมือนของเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์อกหลังหนึ่ง หม่อมฉันตั้งนัยฐาน
 ว่าคงปรารภสวัสดิ์มงคลเป็นเหตุ แดงชบชอกช่างว่าให้ทำเหมือน
 อย่างเรือนเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์แดงก็เป็นแดงกนเพียงนั้น จึงวง
 เจ้านายต่างกรม อย่างเช่นวงกรมหลวงบดินทร ก็จะอยู่ในให้กรม
 ช่างทหารในเขาทำตามอย่าง “วงเจ้า” เจ้าหาได้คิดหรือแก้ไขแผนผัง

อย่างไรไม่ หากบางพระองค์จะออกสันทัดทำอะไรบ้างก็เป็นแต่ช่วย
จำกัดลดตายด้วยมีพระหัตถ์บางตั้ง ดังเคยได้ยินว่ากรมหมื่น
ภูมินทรและพระองค์องอรุณทรงจำกัด การที่ “ผู้อยู่” คิดแผนผัง
ตามชอบใจตนเอง เห็นจะเกิดชนใหม่ นปรารภฝ่ายผู้ดี จะบวดยกต่างไป
ไยถึงชนทพอกสร้างเรือนแถว เขาสร้างกันเป็นแบบใหม่ ก็เห็นว่า
คงเป็นของดีด้วยเป็น “อย่างใหม่” เท่านั้น

๓) สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ท่านชวนชวายเป็นมาก ที่จะหา
ความรู้เรื่องประวัติพระพุทธไพโรพนาศ หม่อมฉันไม่รู้ใครถวาย
ทุกกระหม่อม บอกได้แต่ว่าที่พระหัตถ์ขวาแบนนเป็นพระพุทธรูปสร้าง
ตามคติมหายาน เรียกว่า “ปางประทานอภัย” ตั้งเกิดดุสิตกษณะ
หม่อมฉันเห็นว่าจะชนมาจากทางแสดมมตายข้างฝ่ายใต้มีใช้ลงมาจาก
เมืองเหนือ ช่วยท่านได้เพียงเท่านี้

ทรงร่างค้างไว้เพียงเท่านี้

คัดยกร่างชวนถวาย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม-
พระวิศุขานุวงศ์ เมื่อดัดมาทรงบำเพ็ญพระกุศลตั้งศมวารที่ ๒
ที่หน้าพระศพ ณ วัดวรดิศ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

๒๒ ธันวาคม ๒๔๗๖

หญิงจง

ทให้ถวายพระหัตถ์สมเด็จพระพนนตเคมท ในเรื่องเรือนคนทำตามประ-

เทศน์นตมาก ถ้าหาไม่ก็จะเขียนหนังสือกราบทูลถวาย เด็ดตายเต็มที
ที่ต้นพระชนม์เดี่ย จะกราบทูลอะไรไม่ได้ทงน

พร

x x x

ถวายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศฯ ทรงถวายมาออก
๘ ฉบับ คือฉบับที่ ๓๓/๘๖ ที่ ๓๒/๘๖ ที่ ๓๓/๘๖ ที่ ๓๔/๘๖ ที่ ๓๕/๘๖
ที่ ๓๖/๘๖ ที่ ๓๗/๘๖ ที่ ๓๘/๘๖ ที่ ๓๙/๘๖ ยังไม่ได้ทรงตอบด้วย
ทรงคิดพระชุระอย่างอื่น จึงค้างคอบ ดึงทเวียงไว้ต่อไปอีกเพิ่มหนังสือ

ข้าพระพุทธเจ้า นายแก้วมงคล

๒๒ ธ.ค. ๘๖

x x x

ที่ ๓๑/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูล

๑) สมุดเรื่องพระอภัยมณี ซึ่งทรงพระเมตตาหอบหัวเขามา
ประทานให้ดู ๑๒ เล่มนั้น ได้ดูแล้วจึงถวายคืนมาบัดนี้

ว่าเป็นแบบทางอ้อม คิดว่าโคลงนั้นเป็นเกาทัณฑ์ แต่ทบบังคับเอกโท
และสัมผัสนั้นใหม่”

“เมืองจัน” มีในตำนานนั้น แต่ไขความว่า “เมืองเม็ง”
เป็นอัน “รับพร่าอาทาน” อย่างในชื่อ เราจะต้องระวังทชื่อ จะ
เอามาเทียบกับเคยจนเป็นอนยาก

๓) สมเด็จพระมหาดวงศาทานให้เหมือนกันอีกเล่มหนึ่ง ในนั้น
มีรูปพระบาง เป็นพระยืนห้ามสมุทรใส่มงกุฏ แต่จะใส่มือหรือใต้อมา
แต่เดิมไม่ทราบ ครนคือองค์เพื่อจะตัดสินกครองผาเดี่ยวแล้ว แต่ผ่าน
ไม่ใช่จัวร์ เป็นผ้าทอง ได้ทราบว่าแต่ก่อนตั้งอยู่ในโบสถ์วัดพระแก้ว
ที่หลังก็ได้ไปวัดจักรวรรดิ แล้วก็ไล่กลับไปบ้านเมือง เคยจนวา
จนหน้าโรงไปเสียแล้ว เกตุอักระหม่อมไม่เห็น เป็นแต่ได้ทราบเรื่อง

๔) หมิงไอเอาสมุดเรื่อง “พระอภัยมณี” มาให้อีก ๒ เล่ม
(เล่ม ๓๓ เล่ม ๓๔) บอกว่าได้จุกลงฝากมาประทาน ได้ดูแล้วและตั้ง
กตบมาถวายนแล้ว

เรียน

๕) “สิบสองจุไทย” เคยรู้ว่า “จุไทย” คือเจ้าไทย
แต่มีคำ “ผู้ไทย” ซึ่งในบ้านเรา จะเป็นชื่อบริษัทหรือบุคคลก็จำไม่ได้
จำได้แต่ว่าเกิดชนครังกรรมสวัสดิ์ ๆ จะถามกตบพระชนม์ไปเสียแล้ว
จึงกราบทูลถามฝ่าพระบาทแทนที่เผอจะได้ทรงทราบบ้าง อันคำ “ผู้
ไทย” นั้นหมายความว่าเมืองใดเมืองหนึ่งในสิบสองจุไทยนั้น หรือว่า
จะเอาเลี้ยงคล้ายกับ “จุไทย”

๖) “ฐิ” ทำไม่จึงตกแก่ผู้หญิง และกนุงชาวด้วย ซึ่ง
จะต้องทรงพระดำริ และเกตุอักระหม่อมก็อยากทราบด้วย

บรรเลง

๗) “ผัดบ” ถ้าคิดค่าคู่ก็ได้ “ผัดก” แต่ไม่มีคนพูด ถ้าจะแปลได้ความ “ผัดบ” ก็คือผัดไม่ได้ผา “ผัดก” ก็คือผัดได้ผาแล้ว.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๓๒/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

กราบทูล

๓) หนังสือเรื่อง “ทำนองหรือเจอง” ซึ่งสมเด็จพระมหาจักรวงศ์ให้หมกราบทูลไม่รู้จักจบ เป็นที่ว่าโคตงคิน ตั้งเกล้าว่าทำยบาทสองเป็นโท แล้วรบในบาทหลัง ต่างทกรบตาม ต่างทกรบหา สัมผัสนั้นไม่มีเลยนอกจากที่ โทในบาทที่สองและสี่ แต่ต่างทกไม่มี ส่วนเอกนั้นแต่ในคำทหาบาทหนึ่งแทนโท ทอนไม่มี เห็นได้ว่าเอกโท กับสัมผัสนั้นมาที่หลัง แต่งเป็นภาษาอ่านเข้าใจได้น้อย ต่างทกมีคำเกินไปบ้างแต่ไม่มาก เข้าทอยู่ทว่า “ชา” คือ “ชา” เป็นความรู้ใหม่ ทกราบทูลว่าเมืองจันทบูรเมืองเมื่องนนพงผดเพราะจำไม่ได้ ได้ สอบค้นฉบับแล้ว ว่า “นางเมืองจัน หรือ นางแมน อยู่เซียงกา”

“เซียงกา” นั้นแหละ เขาใจว่าเมืองซงเปดียนเป็นเมืองจีน ในเรื่อง
ของฝรั่งกมเมืองจีนเหมือนกัน กรมหมื่นพทยาตงกรณวิจารณ์ว่า
ไม่ว่าอยู่ที่ไหน “เมือง” ก็น่าจริง ๆ แต่เมื่อเขียนหนังสือค้นคว้า
ไม่ได้อยู่ในมือจึงพงศผิด อธิงความในต้นฉบับบนนมเมือง “ปะกัน”
เขาใจความว่า “เมืองขาง” คิดว่าที่หลังเมืองซออย่างนั้นเรา
เรียกกันว่า “เมืองฝาง” จะผิดหรือถูกก็ไม่ทราบ เมืองไหนมากมี
ชื่อ “ปะกัน” (Pagan) แต่ได้ทราบจากกรมหมื่นวชิรญาณวฑฒน
เรียก “ปะกัม” เราจึงเรียก “ภูกาม”

ทั้งหมัดตั้งใจจะกราบทุกเดือนว่าเมืองต่าง ๆ นั้นเขาชอกนงาย ๆ
จะเทียบเอาจริงกับเวลานั้นจะไม่เป็นผล เว้นแต่จะมีหลักฐานอย่างอื่น
ประกอบ

๒) ทักกราบทุกตัวข้างทุกวันนั้นไม่รู้จักตำแหน่ง ถ้าของเขียนรูป
พงศาวดารตอนพระยาจันจันตญ์แล้วอากาศหนัก

๓) ทัญฮามเอาประชุมบทละครดึกดำบรรพ์ซึ่งดพมพศราว
ที่ ๓ มาให้ บอกว่าได้จดฝากมาประทาน ได้รับไว้แล้ว เป็นพระเดช
พระคุณอันยิ่งใหญ่ไม่ต้องไปเที่ยวหาแล้ว

บรรเลง

๔) “พระเกศชาติ” ไม่ใช่มีแต่ในเมืองพม่า ว่าที่อินเดียเห็น
กัม เห็นในประวัติพระศพนเจียง (ถึงขมจิง) จดไว้ว่าเมือง “พอด”
(เข้าใจว่าภาษาจีน ใจความไว้เป็นภาษามคธว่า) เมือง “ภักติก”
จะถูกหรือไม่ถูกก็ไม่ทราบ แต่อย่างไรก็ดี พระเกศชาติเห็นจะไม่
แต่แห่งเดียว

รายการ

- ๕) ได้รับใบแดง บอกจะแต่งงาน ม.ต. ถึกเงงเดช กับนางสาว
ผ่องวาท ที่บ้านพระยาวิชิต วันที่ ๓๓ สิงหาคม
- ๖) ได้รับใบดำ บอกจะเผาศพแม่หงส์ (ภริยาพระยาสิงห์)
กับแม่สนิท (ลูกสาว) ที่วัดไตรมิตร วันที่ ๓๕ สิงหาคม
- ๗) ได้รับใบดำ บอกจะเผาศพ พ.อ. พรหม มิตรภักดี (พระยา
นรินทรราชเสนี) ที่เมรุหน้าพลับพลาวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๘
สิงหาคม

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พระ

x x x

ที่ ๓๓/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทุก ส้มเด็จพระพรยาตำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๓) เมื่อวันที่ ๓๓ นี้ไปบวชสำพันธ์กับหม่อมจำรัส หม่อมจำรัส
จะไปอยู่วัดเขา เมืองชลบุรี ทำให้หนักถึงพระประติษฐ์ (ตาด) ขนมา
ได้ ว่าเมื่อท่านบวชแล้วท่านมาอยู่กับเกล้ากระหม่อมที่บ้านปลายเนิน
เกล้ากระหม่อมก็จัดกุฏิให้ท่านอยู่ เรืองมจาทเรอนหนึ่งเขามบพาทย์
ในการทำขวัญนาค แต่เรื่อนนั้นอยู่ข้างจะไกลเพราะมีทองนาคนี้ ท่าน
ฟังว่าบพาทย์เขาจะเล่นอะไร แล้วหนักขนมาได้ก็บอกแก่ตัวเองว่าไม่ใช่

พระ แดงกตมตวพวงวานนเพลิงอะไร ทำให้อึดถ่วงอันสยใครเคยมา
 อยากรักเป็นตงนทงไม่ได้ แมตวเกตุากระหม่อมกเคยเป็นเมอบวช
 เป็นพระอยู่ดบวรนิเวศ ไปรับบิณฑบาตกตบมาถึงถนนคอกงัว ได้
 ฟังคนขอทานตั้งชื่อขงเรียกกันว่า "ตาตั้งซารา" ไม่เคยรับ ได้ยินแต่
 ชมนกนวดาเดนเอาคอง "เดินซารา"

๒) แดงกนกกตงถ้ำพนชชอบกับพระยาเทเวศร์ เมอบวชนทไป
 เหตุด้วยชายเฉติมกับชายถ้ำกุกคิดทำขงบั้นด้วยคิน จะให้เกตุากระ-
 หม่อมในวณเกิด แต่บั้นแดงกแตกจิงมาบั้นแกยาย ยายบอกวาต้อง
 ไซคินบั้นหม่อจิงจะไม่แตก ด้วยเหตุคินถ้ำพนชจิงเป็นทอหน้าไปตั้งช
 ตั้งขนจะเอาคินบั้นหม่อแก่พระยาเทเวศร์เพราะอยู่บ้านหม่อ พระยา
 เทเวศร์ก็สำคัญไปหาคินบั้นหม่อมาให้ จิงทำให้เห็นไปวาทเรียก
 บ้านหม่อนน ทแตกอนเขาคงทาหมอกนทนน เหมือนกบทเรียกคอกงัว
 แตกอนเขาคงเตยงงวคทนน

๓) "ห้า" ที่ว่าฝ่าพระบาททรงรับรองว่า "มาก" นั้นเห็น
 จะเป็นการชองมากไป ที่แท้จะไม่ได้อครัดแต่ตั้งอื่นไม่ผิด

กราบทูล

๔) รตนาวาธสาธ ที่บ้านนายวชควงค์ กับ

๕) เผาคัพแม่หงส์ กับตุกสาธ เผอญฝนไม่คกได้ไปทั้งสองราย

รายการ

๖) ได้รับใบแดง บอกจะแต่งงานนายพจน์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา บุตร ม.ด. พงศ์ (พระยาชตมารค) กับนางสาววิไล วรานวดต บุตรนายประสิทธิ์ วรานวดต (พระสัทธิพยากรณ์) ที่บ้านเจ้าสาว ถนนกรุงเกษม วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๑๗.๑๕ น.

๗) ได้รับใบแดง บอกกำหนดจะแต่งงาน ม.ธ. สาย สนิทวงศ์ บุตร ม.ร.ว. สายหยุด สนิทวงศ์ กับนางสาวใจรัก ไกรฤกษ์ บุตรี นายประเสริฐศุภกิจ ที่บ้านประเสริฐ วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๖.๕๕ น.

๘) ได้รับใบแดง บอกจะแต่งงาน ม.ธ. บัณฑิต บุตร ม.ร.ว. โป๊ะ มาตากุด (พระยาชาติ) กับนางสาวประทีป มาตากุด บุตรี เจ้าพระยาธรรมมาธิกรณ์ ที่บ้านนนท์ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๖.๓๐ น.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๓๔/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล ถ่มเศ็จกรมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๑) เรื่องพระประติษฐ์ (คาด) ยิงนกได้ออกอย่างหนึ่ง เกิดา-
กรรมหอมเตยงนกกยงปล่อยไวดวหนง เจตาทานฉนอาหารมันักไปเคตม
ทานักไปรยชาวให้มน มันักจกกัน แดวกมีหมาไปเคตมอาหาร
เหมอนกัน แต่ไม่ไดกนนักไปไดกตนกกยงเข้า ทานักฉวยไม่เทาชนไดคหมา
แต่ไม่ทนทงถ้องอย่าง หมากตนกกยงกไม่ทนมันหนไปเดัยก่อน ไดค
หมากไม่ทน คงจะเข้าพระทัยไดว่าหมากกับคนฉงไม่ทนกัน ทานฉงถาม
คฉเองฉาอะไรนำให้เป็นเช่นนั้น แดงทานักบอกคฉเองฉว่า "เพราะถอ
เขาฉานกกยงเป็นของเร"

๒) อ่านหนังสือเก่า ๆ พบเขาแปลคำ “ชวา” ว่ามาแต่ “เชียงตุง เชียงทอง” (คือหลวงพระบาง)

๓) ไทยเราเรียกว่า “มลายู” ฝรั่ง (อังกฤษ) เป็น “มลายา” แต่ญี่ปุ่นพลตเป็น “มาตย” ฝรั่งก็ไป แต่ความจริงคำ “มาตย” ควรจะเป็นคำของเรา ด้วยรูปเป็นภาษามคธซึ่งเราถือว่าเป็นภาษาของเรา

กราบทูล

๔) เสด็จพม่าแห่งสักขลุกล่าง (วันที่ ๓๔) นั้นได้ไป แต่

๕) การเสด็จ พ.อ. พร้อม มิตรภักดี (พระยานรินทรราชเสนี วันที่ ๓๘) นั้นไม่ได้ไปเพราะฝนตก ด้วยคิดจะไปเฝ้าที่หลัง เวลาที่กำหนดมานั้นเป็น ๓๐.๓๐ น. เช้านี้

๖) การรุดหน้าแต่งงานที่บ้านนายวิชิตวงศ์นั้นได้ไป เพราะฝนไม่ตก

๗) การรุดหน้าแต่งงานที่บ้านนายประเสริฐ วิจารณ์ นนม เบียดนแปลง คือเขาพามาให้รุดหน้าที่บ้านปลายเนินทหลังฤกษ์ (วันที่ ๒๐) ด้วยเขาจะทำงานที่บ้านเจ้าต่าง แต่คุณคือ (เมียพระยาชลมารค) ไปตรวจดูบ้านเห็นกะไดขึ้น ก็จะได้ความลำบาก จึงพามาให้รุดหน้าทหลังฤกษ์

๘) รุดหน้าแต่งงานบ้านต่างที่บ้านประเสริฐ (วันที่ ๒๒) ได้ไป เพราะฝนเวลาเย็นไม่ตก

๙) ในวันที่ ๒๒ นั้นเอง ชายจุมภฏกับพันธิตพยอมตามให้ไป รุดหน้าหญิงคัง ไม่ตองกราบทูลมากมายเพราะพันธิตพยอมกราบทูลแล้ว

๓๐) เห็นในหนังสือพิมพ์ ก็คิดจะไม่คิดส่งมาถวายแล้ว แต่ก็อดไม่ได้ คักทพิมพ์ไว้ข้างบนนั้นแปลก ดูไม่ออก กับคำจำหน่ายก็แปลก โคตงก็แปลก

๓๑) ที่กราบทูลว่า “ตั้งขศัถ์บรัชย์” เป็น ๓ ตอนนั้น นั้นก็ได้ว่า เล็กตอนที่ ๒ เห็นจะเพราะไม่มีเรื่อง จำได้ ๒ ฉาก ฉากหนึ่งมีญวน รัวกระถางออกมาส่งโคมร้อง “กัโฮ” ตอนนั้นเจ้าพระยาเทเวศร์ว่า ได้เห็นเรื่อง “ชินเคอเรลดดา” มีระบำออกมาส่งโคมหาเกือกแกวักตามไป คนที่เก็บของก็มาได้จึงให้ชื่อ “กอลเจอง” เพื่อให้เป็นญวน เขากับระบำ อีกฉากหนึ่งทำวงเสนาภฏให้ปลุกโรงเล่นดนตรี จำได้ว่า เพื่อจะให้หันนอยศอ จึงคิดคอนพระรามเดินดง มีตลกพูดกับคนเข็ดหัน ฉากโรงหันนั้นคนเขียนฉากโรงละครยังสังเกตได้ว่าคนไม่ตองเข้ากับ ภูเขา สัมกับคำที่เรียกว่า “เขาไม้”

สนองลายพระหัตถ์

๓๒) หมึงโฮเชิญถวายพระหัตถ์มาให้ เห็นออกพระองค์ว่าไม่ได้ มีตายพระหัตถ์มานาน อันตายพระหัตถ์นั้นไม่จำเป็นจะต้องมีเล่มออกไป แมตเกล้ากระหม่อมมีมาถวายทุกวันพุธก็เพราะกระต่ายเก่า ๆ มีอยู่ ถ้าหมดไปทักจะราไป จะไม่ชอกกระต่ายแพงมาใช้ ด้วยเราอยู่ในกรุง ไม่จำเป็นตองเขียนหนังสือถึงกัน มีอะไรก็ไปเฝ้าได้

เรื่องบวช ๆ สัก ๆ นั้นได้เคยถามพระจันวงศ์มาฆิวัตร (อาจารย์แมว) ได้ถามว่าประเพณีห้ามสักหรือ ท่านบอกว่าไม่ได้ห้าม แต่เขาไม่สักกันเอง ในเมืองที่บวชเพราะเขาอายุ เขาไปสักกันในเมืองต่างประเทศ

ก่อนจะบวชนั้นต้องรับใช้ในวัดแถวบวชเป็นเนรกอ่อน อนันนิก
ชอบด้วยพระพุทธศาสดาซึ่งเรียกว่า "สักขีมานา" การบวชทุกคนน
พระเจ้าบรมโกศรับฝึกรับชอบ

ในการทำขวัญนาคนนบึงเอิญนายหงวนซึ่งบวชอยู่วัดมหาธาตุ
คนเคยกนมาแต่ก่อน เขาว่าทำขวัญนาได้จึงหาเขามาว่า ถ้าหาไม่ได้ก็
จะไม่มา บายศรีของกคอกกระทง แต่เปลี่ยนรูปไปกตเจม บายศรีแกว
กคอกเขาเครื่องแต่งตงทงแกวเขาประดับกระทงบายศรี ขอนได้ต
จากพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ว่าทงนบกอง
แกวกองทงกคอกเขาเครื่องแต่งตงทงแกวและทำด้วยทองล้วนเข้า
ไปประดับตง บายศรีทองเงินกลัดคดแฉด คอโคะเงินโคะทองรอง
อาหาร ไม่ผิดสำรับใหญ่เห็นเป็นฝีมือในรัชกาลทททึง แต่สำรับอน
ไม่ได้ดี เพราะไม่มีโอกาสจะดู

๓๓) ครัดถึง "ร้อยแก้ว" กับ "แปดร้อย" ทำให้ได้ตคน
แต่เห็นจะหมายความว่าอย่างเดียวกัน ก่อนนได้แปดว่า "ร้อยแก้ว" น
แต่งมดมด กบตครัดแยกแยะให้รู้ว่าทงดอม ๓ อย่างนตมาก
เสียดายททงดอตามกระทวงเคยวนไม่ทราบว่ามีแต่กระทวงไหน
เพราะไม่ได้หักกันจากกระทวง คำว่า "หนังสือวัด" ก็เข้าใจ ยังได้
พูดว่า "นุทองคาง" เป็น "นุทองขาว" หนังสือขอดกษณกเข้าใจ
ว่าเพราะเขียนตก

การเรียนนนเกตุากระหม่อมไม่ได้เรียนกับเจ้าบีและคนปาน
เพราะครอกบ่า "ดาร์พดเพชร" สอนให้รู้ได้ การอ่านดมุดคานนเรียก
ว่า "ขนดมุด" ดใจเป็นตพน ทหลังจึงได้เรียนกับพระยาครัดนทร
(น้อย) นนแปดว่าได้รู้มากชน ในการเรียนนนไม่จำเป็นตองเขียน

ด้วยสมุดคำหรือกระดาษข่อย นักเรียนแต่ก่อนใช้กระดาษคำ ดึงได้
ทรงทราบอยู่แล้ว จนขุนศรีรัตนวงศเดชาว่าเรียนหนังสือที่โรง
ทานพร้อมกับพระยาจินดา (ถ่าย) พระยาจินดามีรูปภาพอยู่ที่หัว
กระดาษคำเล่ม

การเขียนประหลาดและไม่ประหลาด เกิดจากหม่อมได้พูดเรื่องๆ
ว่า ประหลาดไม่ใช่สระอะ และชอบความเห็นทวดของประหลาดแต่
เสียงดัง "อะ" จริงๆ แต่เขียนประหลาดในทีเห็นไม่ควรประกบประนั้น
ด้วยทวดนั้นเขาเขียนกันเช่นนั้น ได้ตั้งปณิธานไว้แล้วว่าจะเขียนตาม
สมัยเขียนตามเขาไป

เรื่องเถียงกันนั้น จำไม่ได้ว่าเถียงกันเมื่อไร มีอะไรเป็นเหตุ
แต่เป็นแน่ว่าเกิดจากหม่อมเถียงเมื่อรูดขนแล้ว การเปลี่ยนแปลงก็
มีเล่มอ เช่น "หรือ" แทน "ฤ" "แต่" แทน "แสด" แทน "แสด"
ก็เขียนตามไปเล่มอ ที่จริงไม่มีอะไร เจตนาไหนเขาเขียนกันอย่างไร
ก็ทำตามเขาไป ไม่เช่นนั้น "เป็น"

เรียน

๑๕) ทูลกระหม่อมส่งรกรกด้วยประสงครพระโรคอะไร หวัง
ว่าจะครบบอกได้ ได้ยินแต่เขาโทษกันว่าเพราะเสด็จไปหว่ากอก หว่ากอก
อยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ

ควรมีควรรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๓๕/๘๖

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงรับพระราชทาน

กราบทูล

๑) ข้าพหนึ่งสอพบเขาแปดชอกกรุง "ศรีรัตนาคคนหุต" ว่าไม่ใช่
เป็นหญิงอน คำ "สตะ" ว่าร้อย "สตะ" ว่าเจ็ด ความจริงไม่ทราบ
ว่าเขาเขียนอย่างไร กับคำ "นหุต" ก็เป็นจำนวนอนหนึ่งไม่ใช่ล้าน คู่
กับ "นินนหุต" เพิ่มแต่สี่ล้านขึ้นไปด้วยร้อยแสน เขาว่าให้ชื่อประเทศ
เขาพระยาคศของตัวเป็นเกณฑ์ถูกของเขา พระยาคศจะมาทำอะไร
แก่ประเทศบ้างก็ตามที่ ตามธรรมเนียมของตำนาน แต่ชื่อประเทศ
นั้นมอญในตำนานอ้างว่า "ศรีรัตนาค" ไม่ใช่ใหม่

อนึ่งชื่อ "เวียงจันทน์" นั้นเป็นเมืองหลวง คำว่า "เวียง"
นั้นหมายความว่าเมืองแน่ ไม่ต้องเทียบด้วยหัวเมือง เขาแต่ตำแหน่ง
จุดศัณฐานในกรุง "เวียง อัง คตัง นา" ก็เห็นอยู่แล้ว ว่า "เวียง"
ซ้ำกับ "อัง" ต้องเป็นเมือง

ในมณฑลพายัพเรียก "ตานนา" หรือ "ตานนา" นั้น เห็นสืบ
มาถึงเมืองเราด้วยในคำว่า "ศกดินา" ที่ปรบกัน "พระเจ้ากอนา" นั้น
"กือ" แปลว่ากระไรยากทราบด้วยไม่เคยทราบ

๒) ไปในการรคณาหญิงคงไม่ต้องกราบทูลมาก เพราะไปพบ
กับฝ่าพระบาททนน แล้วจุมภฏกับเมษมาหาเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม
ขอใจในการไปงานลูกไม่จำเป็นเลย

๓) หนังสือเวรตรงที่จะงคเพียงฉบับนี้ เว้นแต่จะมีอะไรเป็น
พิเศษซึ่งจะกราบทูล

๕) รัตนาค่างงานที่บ้านนนท์ (วันที่ ๒๗) นั้นได้ไป ด้วยฝนไม่ตก

สนองลายพระหัตถ์

๕) หวังใจเจริญตายพระหัตถ์ ที่ ๑๔/๗๖ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม มาให้ จะกราบทุกต้นองแต่ที่ด้อมควร

๖) “พฤตนิบาศ” เห็นจะมาแต่ภาษาดังฤตว่า “อฤตฺธิ” แต่ภาษามครว่า “อฤตฺถิ” ตำแหน่ง “พระครูอริยญาณจารย์” ก็ได้นึกมาแต่ก่อน ว่าอายนภาษามคร คงเป็น “อฤตฺถจารย์” แปลว่า ผู้ซึ่งต่างผก ส่วนภาษาดังฤตเป็น “อฤตฺถรยา” แปลว่า “หมอบ ความ” ไป คือคำนั้นไม่มี ที่เขียน “หัตฺถจารย์” นั้นเป็นภาษาดังฤตเดา ดังฤตเดานนมมาก ที่ “อ” เป็น “ห” ไปนั้น ย่อมเป็นธรรมดา ไม่ใช่มีแต่เมืองเรา ได้ฟังเรื่องต่างประเทศก็เหมือนกัน

ใน “พระตำราพฤตนิบาศ” ซึ่งประทานมาได้แต่ข้างต้น คือไปยังไม่ได้อ่าน ที่หนังสือขอมเห็นเป็นภาษาดังฤตแกมภาษาอื่น แตกฉกฉงเป็นแต่ “มนตร์” เท่านั้น

๗) คำ “ขอม” เห็นจะไม่เหลว เก่า ๆ มีมากนัก แต่ตั้งเกตุ ว่า เป็นคำพวกต่างประเทศเรียก “กัมพูช” ไซว่า (กัมพูช) นั้น ในพจนานุกรมของอาจารย์ชิตเดอแปลว่าเมืองอันหนึ่ง “เขมรรัฐ” นั้นยังคนไม่พบ

๘) ครว้ขอรับายถึงการตั้งกลองสูงคาเพอการฉายรูปนั้นค อย่างย้ง ตั้งที่จะฉายนั้นไม่เหมือนกันเตย แต่คนฉายนั้นทำไปตามที่ เขาว่าดีไม่มีคิดบ้างเตย

๘) ครึ่งถึงแบบเรือนจริงอย่างทศวรรค์ ในเรื่องเชอคอนกรัต
นั้นเคยได้ยินพูดทีเดียว เขาไม่เชอคอนกรัตว่าจะทนทาน

เกล้ากระหม่อมเป็นคนไม่ชอบเฉดียง ยงมเฉดียงรอบคองแล้ว
เห็นอยู่ไม่ได้ทีเดียว แคกเป็น " นานาจิตต์ " ทจาเป็นตองมกมบาง
เช่นโรงเรียนกตองมเฉดียงเดิน ตามทศวรรค์ว่าทำเฉดียงไว้ตากผ้า
จะเด้อถวายเป็นทเห็นในสิ่งคโป้ว ตกริมถนนเขาเขาเด้อผ่าผูกถ่วงกับไม้
ทมออกมาทางหน้าต่างเพอตาก การตากผ้าเห็นทบ้านเจ้าพระยาเทเวศร์
จะตากทั้งใจเท่าไรก็ไม่หาย ได้นึกในใจว่าไม่มีขโมย พระยาศรีรังษ
(จัน) บอกว่าบ้านจะไม่ให้ขโมยนั้นจดังาย เห็นใครไม่เข้าทักทาจัด
ไปเสี้ยกแตงกน มานกดูเห็นยากทจะรู้ได้

๙) คนพวกก่อสร้างแต่ก่อนไม่เห็นใครคิดเลข แต่คนเดียว
ไม่ทราบอย่างไรกจควรวูชาเจ็ค แม้จะรูวูชาเจ็คกยงมคตผดจน
ตักพัง

๑๐) รูปขุนรามคำแหงแต่ตั้งตัวในรัชกาลทหกนนเกล้ากระหม่อม
ไม่เคยเห็น รูปฉลทกระเบียงนครวัดนเห็น แต่ทเขาบอกวารูปพวก
ไทย จะเท็จจริงอย่างไรกไม่ทราบ

๑๑) ตามททรงส่งสัจความรูผู้แต่งตำนานเมืองพระตะบองน
ควรรแล้ว ตำนานเป็นของทหลัง

ได้ดูพจนานุกรมของอาจารย์ชิตเดอ ในคำ " คทา " และ
" ทณท " " คทา " แปลให้ไว้ว่า " Glab " นกถึงรปยกษซึ่งเห็น
บนพระปรางค์หินเขมรถือ " คทา " ปลัยใหญ่ทมอดอเจก ทปลัย
เป็นกระบี่มกระบี่มส้มเป็นไม้เอามาหีดาว ส่วน " ทณท " นั้น แปลว่า
" Staff " มคำแปลอนทงว่า " Punishment " ดูเขาทมาก ททาให้

นารายณ์ถอไม้หนักสำหรับคนชว้ที่มาไหว้ ตะบองกับไม้เท้าก็พอจะไปด้วยกันได้

๓๓) ตีมากที่ไม่ทรงใช้คำ "เพราะ" เกตุ่ากระหม่อมจะเอาอย่างไมใช้บ้าง คำ "ด้วย" มีอยู่แล้ว

๓๔) คำ "สาวสวรรค์กำนัลโน" คิดว่าคำ "สาวสวรรค์" นั้นเบนนางฟ้า แต่ทกราบทอดหนักไมใช้จะให้เปลี่ยนคำ เป็นกราบทอด เพื่อให้เขาพระทยแทนตนเอง แต่เมื่อไม่ทรงเห็นด้วยก็ไม่เป็นไร หนังสือของเราที่เขียนตามใจ "สาวสัน" หรือ "สาวสวรรค์" และ "สาวสวรรค์" กมทงนน ถ้าจะเจาะตามสมัครใจ และถ้าเป็นเด็กก็อยากเขียน "สาวสัน" อย่างไรก็ดีที่เขียน "สวรรค์" เป็น "สวรรค์" ก็มี เช่น "วังสวรรค์" เป็นต้น เขาแปลกันว่าแต่งสวรรค์

๓๕) คำ "สัญญาณ" จำได้ตังดี ๆ ว่าเกิดชนครึ่งทุลกระหม่อมชายทรงว่าการกระทรวงกตาโหม จะมีหนังสือออกไปทุกถามก็ขาดการคมนาคมมือออกไปไม่ได้ จึงกราบทูลถามฝ่าพระบาทเผื่อจะทรงทราบบ้าง

๓๖) เรื่องเศรษฐีขอโมยนั้นไม่ได้ทราบเลย ต้องถามหญิงฮามจึงได้ทราบเรื่อง ทราบความคชนไปกว่านออก จากนเหตาดงวเช่นชอให้ไว้ ที่เช่นชอให้นนเป็นคองสัญญาไม่ได้เออ.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

๓๖/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กันยายน ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระบรมราชาธิบดีฯ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูล

๑) พญาซึ่งเป็นเจ้าเมืองพระตะบองคเหมือนจะเป็น “พญาโคตบอง” เรากูเรอง คอ “ค” ซึ่งสะกดคนั้นจะเป็นของ “โคตร” หรือของตะบองไม่ทราบเลย พญาคนนมเกยของกับประเทศล้านช้างมาก ถึงกับมพระเจดยอยุทเมืองท่าแขกเกาเรียกว่า “พระเจดย” พญาโคตบอง เขาว่าประจู่รู้พญาคนนั้น จะประจู่จริงหรือไม่จริงก็ไม่ทราบ แต่เราอย่าถือเอาเป็นแน่แท้ด้วยกัน

๒) “เขมรฐู” เห็นจะเป็นคำผสม คือ “เขม” กับ “ฐู” ไม่ชอเมืองจริง ๆ จึงค้นไม่พบ “เขม” ท่านแปลไว้คำหนึ่งว่า “eaceful” เขาทมาก

๓) คำ “อิฉนา” นั้นผิด ทจริงเป็น “อิธดา” ตั้งสะกดเป็น “อิฐยา” ผิดด้วยเขียน “ธ” เป็น “ฉ” เช่น “ธตาก ฉตาก” เป็นต้น ควรเขียนเป็น “อิฉยา” แต่นักเป็นกราบทูลให้ทรงทราบเท่านั้น เหมือนกันกับคำ “ดาวธรรกานัดโน”

๔) “ทอคเชอก” เข้าใจว่าแปลว่าคัดเชอกออกยาวไปเพื่อตรวจ “ตามเชอก” ไม่ต้องแปลความชัดอยแล้ว พจนเข้าใจว่าเตรียมจับช้าง แต่ไม่ได้ทำเหมือนชอ กลายเป็นพชรชอ แต่ก่อนนทาทหือเชอกของธนามหลวง แต่ครนรือหือเดี่ยวแฉงกรมปราบเคยเอาชนไปทาทคาหนกกรมสมเด็จพระเจ้าได้ว่าได้เคยชนไปด แต่นานแล้วจำได้แต่ทจับใจ เป็นต้นว่าบัพทททำธารุการนั้นไม่ใช่ทำคตอดเพลง

ทำแต่คนเพลง และการพนมมือคนราชอกไม่ได้พนมมือ ใช้หงายมือ
คดงหน้าอก และกราบทงระมยเหมือนนายแก่แก่ๆ ทว่าราชอนนเรียกว่า
“ราชพัชรา” คิดว่าจะราชทำพระเอกแต่กตายเป็นราชทำแข็งแรงไป คือ
ท่ายกษ

คำ “ดาต” นั้น เขมรเขาเขียน “ฎาต” แปลว่าทำให้เป็น
จะเป็นคำที่เราใช้ชื่อว่า “ดาต” และ “บันดาต” หรือไม่ใช่ก็ไม่ทราบ
เลย เขาเอา ฎ ใหญ่ กับ ด เล็กเขียนปนกันด้วยฝรั่งไม่เห็นแปลกัน
ม้วนกระดาษซึ่งประทานไปเป็นบันทึกใหม่ ๆ นเอง ได้ส่งถวายคนมา
นแดง ด้วยเหตุนี้จึงมีหนังสือเวรฉบับนถวายมา

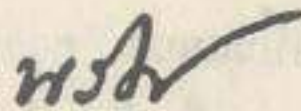
เรียน

๕) “อู” (u) ยศพม่าใช้นำชื่อแปลว่ากระไร คงทรงทราบ
พอที่จะทรงอธิบายได้

รายการ

๖) ได้รับใบแดง เข้าใจว่าชายเจริญสุขส่งมาให้ เขิญรหน้า
แต่งงานนายดีระ ศิริสัมพันธ์ ลูกชายนางอบ กับหม่อมราชวงศ์
อัมพาดิกา เกษมรัตน์ ลูกสาว ชายเจริญสุข วันที่ ๘

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

x x x

ที่ ๓๓/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระราชินีนาถฯ ทราบฝ่าพระบาท

สนอกราบถวายพระหัตถ์

๑) หอญิงโอบเชิญถวายพระหัตถ์ ที่ ๓๕/๘๖ ลงวันที่ ๓๓ กันยายน
มาให้ จะกราบทอดนงของตามสมควร

๒) เตะผิดไปถนัด ถ้าคิดว่าพระที่นั่งพุทธสถานถมนนพระยา
เพชรพิชัย (จีน) ทำ ที่แท้เป็นพระยาจคร (หนูพร้อม) ทำ ได้ช่างทอง
ไปจากพระยาเพชรพิชัย (จีน)

๓) กับ "อู" ก็เข้าใจผิด คิดว่ามีความหมายอะไร ที่แท้ก็อย่าง
"ปู" ของเงยวอนเอง

๔) "คาราศาสตร์" นนเป็นชื่อตงชนใหม่ ด้วยเข้าใจว่า
"โหราศาสตร์" นนเป็นวิชาหมอดู โหราเราก็ดื้อแต่ดูเอาจริงๆ ด้วย
ควรแล้วที่เขาจะตงชื่อวิชาชนใหม่

๕) ครัดถึงตำแหน่ง "B.A." และ "M.A." ทำให้นกถึงกรม-
หลวงประจักษ์ ครัดว่า "เป็น B.A." นนคือเป็นบ้า "เป็น A.M."
"คือเป็นหมา"

๖) พระไทยจะตอบพระญูปันถึงคำสนาทางมหายานนนยากจริง
ด้วยไม่รู้ ถ้าจะบอกแต่ทางหินยานที่ลืออยู่จะคอยยงชิว ให้เขาเทียบ
เอาเอง

๗) เป็นแน่ว่า "ควาน" นนทำให้ช่างไป (ที่เจาะว่าช่างนนด้วย
ไม่เห็นลัดตัวอย่างอื่นเรียกว่า "ควาน") หมอนนนแปลว่ามู เช่น
"หมอง หมอยา หมอนวด" เป็นต้น ที่เรามาเข้าใจกันว่าคนชคอ
ช่างเป็นหมอ คนชทายช่างเป็นควานนนเข้าใจผิด ข่าหลวงชนทายช่าง
พระประเทียบ จะไปรคอย่างไร หมอช่างกคือเป็นมูทางช่างช่างค
เทานน

๘) ที่โปรดให้ปลงกรรมดั่งเวชนั้น เห็นว่าที่คุมให้อยู่กับบ้าน
ไม่ต้องไปทำการอย่างกรรมกรที่รถไฟก็ค้อยู่แล้ว

คำว่า ชั่วโคตรนั้นตั้งย้อยว่านับกันอย่างไร ดมเด็จพระยา
เทววงศ์ประทานอธิบายว่า นับขึ้นไป ๓ นับลงมา ๓ ตัว ๓ จึงเป็น ๗
ชั่วโคตร ไม่เกี่ยวแก่ผู้หญิง

กราบทูล

๙) เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ได้ไปที่บ้านชายเจริญสุข รดน้ำ
แต่งงานให้คู่บ่าวสาวด้วยฝนไม่ตก

รายการ

๓๐) เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน สำนักพระราชวังตั้งหมายพิธีเฉลิม
พระชนมพรรษามาให้สองฉบับ คือหมายนำฉบับหนึ่ง กับหมายกำหนด
การ (ใบพิมพ์) อีกฉบับหนึ่ง

๓๑) เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน มีใบแดงมาเชิญไปรดน้ำแต่งงาน
ที่บ้านปลายถนนศรีวงศ์ ระหว่าง ร.ต. ตันวงศ์ บุณนาค ร.น. ลูกชาย
นายเตยม ศรีวงศ์ กับนางสาวกัญญา บุณนาค ลูกสาวนายพิชัยญาติ
วันที่ ๒๔ กันยายน เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

× × ×
ที่ ๓๘/๘๖

ตำแหน่งปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

รายการ

๑) เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ได้รับใบแดง เชิญรตหน้าแต่งงาน บ่าวสาวที่บ้าน น. วงศ์ภักดิ์ ระหว่างนายมนตรี กาญจนโกศล กับ นางสาวเรียม วัชรโรทัย

๒) วันที่ ๓๐ กันยายน ม.จ. เฉลิมศรี จันทรทัตมาหาให้ใบดำ ว่าจะเผาศพ ม.จ. หญิงทศจันทร์จารุญ ทวดไตรมิตร เวลา ๑๖.๓๐ น. ได้บอกว่าจะถ้าฝนไม่ตกก็จะไป

๓) เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ได้รับใบดำบอกว่าจะทำบุญ ๗ วันให้ ม.จ. แผลก สากดกิจประมวด เต็มวงศ์ วันที่ ๘ (ถ้าคิดว่าดวงมนต์ครบ ๖ วัน ก็ตาย วันที่ ๘ ตุลาคม)

๔) เมื่อวันที่ ๘ น ได้รับหมายสำนักพระราชวัง ๕ ฉบับ บอก กฐินหลวง กับทำบุญวันสวรรคตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีหมายกำหนดการ (ใบพิมพ์) มาให้ด้วย ครั้นเมื่อวันที่ ๑๓ ก็ได้รับ หมายกำหนดการ (ใบพิมพ์) อีก ๕ ฉบับ ได้แบ่งส่งหมายกฐินหลวง มาถวายบดินทร์ ๑ ด้วยหากจะไม่ได้ทรงรับ แต่หมายการทำบุญ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้นตามเคย จึงไม่ได้ส่งมาถวาย

กราบทูล

๕) อ่านหนังสือเรื่องพระถังซ่มจิ่ง (พระเขียนจิ่ง) พบ "ฉวีร-
อาดน์" ว่าหยิ่งถึง "สุวรรณจักร" อะไรก็ไม่ทราบไม่เคยรู้ แทนนั้น
เองทำให้มีคำ "ฉวีรธมาธิ" ขึ้น กับในหนังสือตนเองเรียกค้นโพว่า
"บีปฺปติ" ค้นพจนานุกรมของอาจารย์ชิตเดอมี "บีปฺปติ" ท่านแปล
ไว้ว่าคันทะเตอชนิดหนึ่ง กับ "บีปฺปโต" ท่านแปลไว้ว่าคันทะโพธิ (เข้าใจ

ด้วยเป็นเช่นนั้น "อาตตวิตต" จึงแปลว่าซึ่งหนึ่งรอบตัว แต่เกล้า
กระหม่อมเคยร้องว่าไม่มี เพิ่งนึกได้ว่าคนแปลไม่รู้จักเครื่องศรียาค์
ที่จริง "วิตต" แปลว่ากว้างใหญ่ก็ได้

๓๑) เมื่อวันท ๘ กันยายน ไปรคหน้าแต่งงานคู่บัวสาวที่บ้าน
ชายเจริญสุขด้วยฝนไม่ตก

๓๒) เมื่อวันท ๒๕ ได้ไปรคหน้าแต่งงานคู่บัวสาว ที่บ้าน
ปลายถนนสุรวงศ์ ด้วยเวลาที่เขากำหนดมาให้ฝนน้อยหยุด

๓๓) เมื่อวันท ๒๖ ได้ไปรคหน้าแต่งงานคู่บัวสาว ที่บ้าน น.
วงศ์ภักดีด้วยฝนไม่ตก ซากลับเขาสให้ดเรอหมทไฟใหม่ เข้าใจว่า
เหลือหลังเคยวทแต่งงาน แต่ทว่าเหลือหลังเคยจกเบบส่วนหนง มรด
มประตุต่างหากแต่อยู่ในรชบ้านใหญ่

๓๔) แผศพหญิงทคจันทรนั้นไม่ได้ไปด้วยไปไม่ไหว พอถึง
๓๖.๐๐ นาทีกากฝนตก ต้องให้ชายังงวไปเผาแทนตัว

บรรเลง

๓๕) อ่านหนังสือเรื่องพระถงชมจิง พุดถึงพระเจดีย์ทบวรจ
พระบรมธาตุว่าเชิญออกมาจากพระเจดีย์ใหญ่ ให้คนบูชาในเดือนท
หนงข้างจัน ว่าทำด้วยพลอยเม็ดดเคียว เป็นอันปรากฏว่าพระบรม
ธาตุนนเป็นองค์เล็กมานานแล้ว

๓๖) อ่านพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษร กพบว่าเมื่อ (จุล)
ศักราช ๗๕๐ (พ.ศ. ๑๘๒๓) สมเด็จพระบรมราชาธิราช (พังง)
เสด็จไปเอาเมืองซากังราว พระมหาธรรมราชาออกมาถวายบังคม
ทำให้เข้าใจว่าเมืองซากังราวคือเมืองสุโขทัย แต่ครั้นมหาราช (เจ้า
เมืองเชียงใหม่) ไปตีเมืองซากังราวแล้วจะไปตีเมืองสุโขทัย แต่

(จุด) ศักราช ๘๓๓ (พ.ศ. ๑๘๘๕) ฝึกกัน ๗๓ บั๊อาจะหลงไปก็ได้ หรือ
เมืองชากังราวอยู่ใกล้กับเมืองสุโขทัยก็ได้ และขึ้นแก่เมืองสุโขทัย

สนองลายพระหัตถ์

๓๗) เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม หมิงโฮเชญเชิญลายพระหัตถ์มาให้
จะกราบทูตส่งของตามทูลสมควร

๓๘) “บุญจันทรชาน” นั้น ก็เป็นคำพยากรณ์แห่งคนแต่ง
ต่างตกถูก ต่างตกผิดเป็นขรรคมดา แต่ที่ครัดบอกแล้วและที่จจะครัด
บอกอีกต่อไปนั้น ไม่นับว่าเกี่ยวข้องกับบุญจันทรชาน หากไม่เอา
เทียบกันเขา

๓๙) โส้เตตเมืองโตเกียวนั้น เข้าใจว่าเป็นอาหารฝรั่ง ไม่ใช่
อย่างญี่ปุ่น ในเมืองญี่ปุ่นนั้นควรจะกินปลาด้วยว่าเป็นเมืองเกาะ

นักถึงครึ่งสมเด็จพระยาเทววงศ์เสด็จไปประเทศญี่ปุ่น พระ
เจ้าแผ่นดินให้เขาเครื่องเสวยมาประทาน เข้าใจว่าเป็นแบบเก่ามีแกง
ถั่ว “สุป” (เพ็ญชนะ) ด้วย ครึ่งนั้น “ชิมบ” ตามเสด็จเขา
เล่าว่าทูตตา เข้าใจว่าไปกินข้าวที่โฮเตลซึ่งจัดเป็นฝรั่ง แต่คราวนั้น
ที่โฮเตลก็อดคอกชอบ ที่ชายแฉ่วเธอบอกว่าเขากินแตงกวาจนน่าปลาญี่ปุ่น
นั้น ตั้งเถิดว่าที่โฮเตลซึ่งจัดเป็นอาหารฝรั่งก็เปลี่ยนเป็นอาหารญี่ปุ่น
ที่วาเนอปลาพศตายเนอหมูนนั้นไม่ออกจรรยใจ ด้วยฝรั่งเขาว่าเป็น
ดีตัวบักหากลงไปหากินในน้ำ แต่ไม่เคยรับเห็นแต่กระดูก ตัวเป็น ๆ
ก็เข้าใจว่าไต่เห็น จะใช่หรือไม่ใช่ก็ไม่ทราบ เห็นแต่หน้าฟุ้งเป็นฝอย
ไม่เห็นตัว

เมื่อนั้น ๓ ตุลาคม ชายแฉวกมาเยี่ยมเกล้ากระหม่อม พร้อม
ทั้งแม่สวดกับลูกชายด้วย ว่าเป็นนักเรียนอยู่โรงเรียนทหารบก
ครูหนึ่งก็ไป ว่าน้อง ๆ มาตามจะให้ไปกินเลี้ยง

๒๐) ครั้นถามว่า “สน” หมายความว่าอะไร เกล้ากระหม่อม
เข้าใจว่า คือสนเขมรเราเอง ด้วยตั้งใจจะเขียนทุกอย่าง แต่อาการ
หนัก ตัวเองก็อยากรู้คำใช้ที่แปลไม่ออกแต่ก็จน ตัวเองยังบอกตัวเอง
ไม่ได้แล้วจะไปบอกใครได้ คำไทยเปลี่ยนเป็นคำมครไปก็มี เช่น
“ทัก - ทักัน” และ “โย - โยย (เยยยะ)” เป็นต้น ถ้าคำ
“อัคระกัศฉน” จะเป็นภาษามครไปบ้าง เช่น “อัคระ” ก็แปลว่าตัว
“กัศ” แปลว่าถึง “ฉน” ไม่ต้องแปล “สน” ว่าสนเขมร หมดยก
ได้ความแต่จะถูกหรือไม่หน้ไม่ทราบ เรื่องชายฉวกรุเกล้ากระหม่อม
อ่านว่า “มี - อาด - สนะ” แต่ฝ่าพระบาทเห็นจะทรงอ่านว่า
“มี - อา - สน” จึงตรัสถามว่า “อา” หมายความว่าอะไรก็กราบทูล
ไม่ได้ ที่อ่านว่า “มี - อาด - สนะ” ถ้าแปลเป็นภาษามครก็ความที่
ไม่ได้ความอะไร รู้สึกว่าไม่ถูก แม้จะอ่านว่า “มี - อา - สน” ก็ไม่ถูก
เหมือนกัน ถ้าถูกแล้วจะมีปัญหาว่า “อา” แปลว่าอะไรทำไม การ
เขียนนั้นเขียนไปได้หลายอย่าง และการอ่านก็อ่านไปได้หลายอย่าง
เหมือนกัน อย่างไรก็ตามเขียนครั้งไหนก็เป็นครั้งนั้น ถ้าปดอมกรูว่า
ปดอม ทงนยอทรทราบอยู่แล้ว พุดไปก็บ่ด้วยการ

๒๑) ที่ตรัสว่า “ชวบ” กับ “บี” ใช้ต่างกันนั้นถูก “ชวบ”
หมายความว่ารอบจนเกิด “บี” หมายความว่าเมื่อเปลี่ยนชอบี แต่
ที่จริง “ชวบ” ก็คือหมายถึง “บี” นั้นเอง

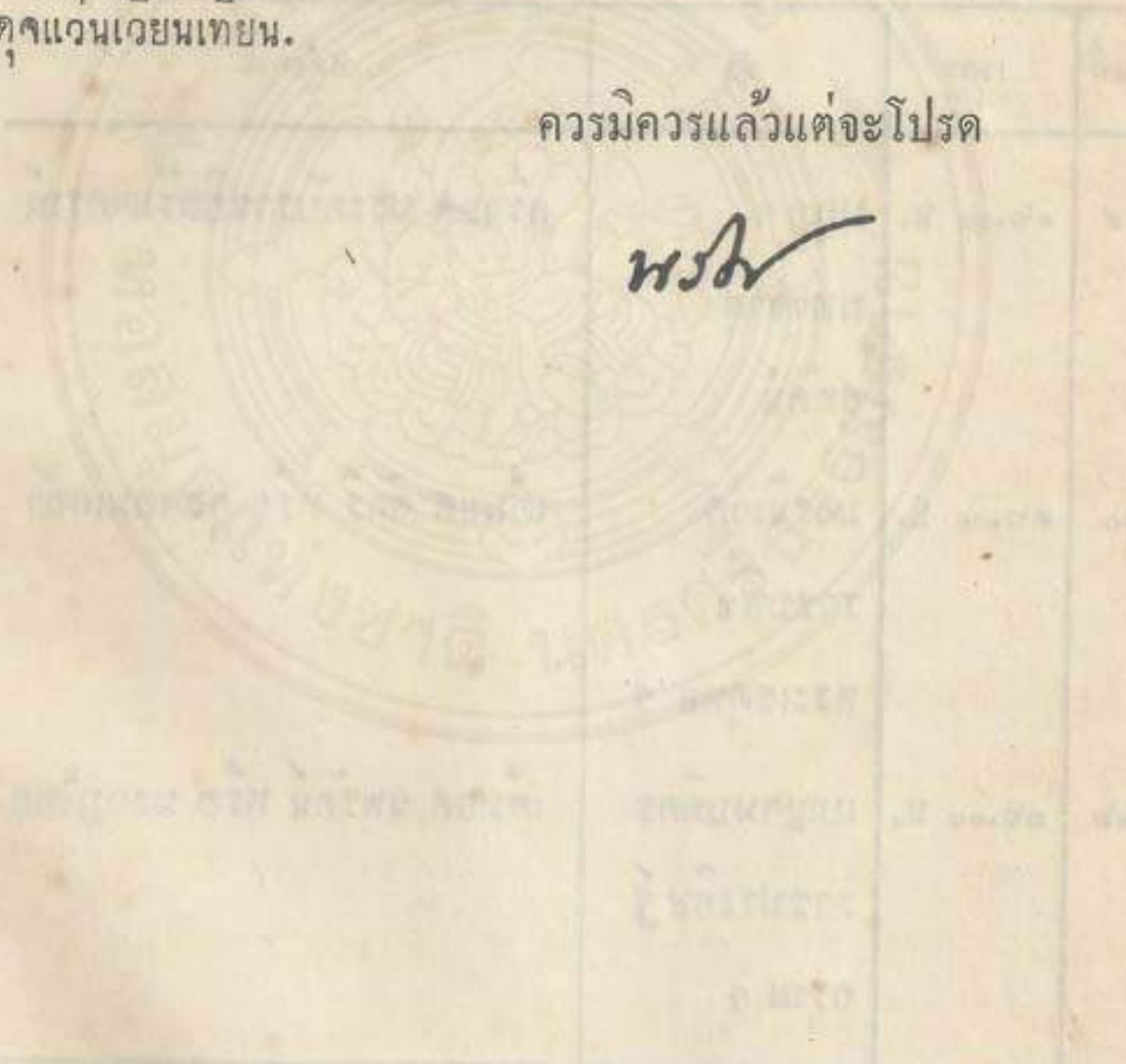
๒๒) คำว่า "ศก" เราหงว่า "ป" นนหงมาแต่ฮนเคยแต่
ชานเฮาหงตอมาให้ดู

๒๓) ข้างเหนือเมืองเราเขาถ่อคำต๋นนามหายาน ข้างเราถ่อ
คำต๋นหายาน จึงประต๋นเขากันไม่ได้ แท้จริงเราถ่อเคยถ่อคำต๋นทาง
มหายานมาเหมือนกัน เห็นได้จากคำแปล "ตศก" ว่า "พระคำต๋น"
อย่างหนึ่ง "พุทธมต๋นคจนาม" ซึ่งเด็กแต่ดวอย่างหนึ่ง กบฮนถ่อ
"คนถ่อ" คิดได้วาคอ "คนต๋อง" เมอยงเป็นแวงถ่อคน

คจแวงเวยนเทียน.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พร

ที่ ๑๑/๒๔๘๖

กำหนดการ
พระกฐินหลวง

ตุลาคม ๒๔๘๖

วันที่	เวลา	วัด	แต่่งกาช
๑๙	๑๖.๐๐ น.	มกุฏ ๑ มหาธาตุ สุทัศน์	ครึ่งยศ ประดับราชอิสริยาภรณ์
๒๐	๑๖.๐๐ น.	บวรนิเวศ ราชบพิธ พระเชตุพน ๑	เต็มยศ จักร หรือ จุดจอมเกล้า
๒๒	๑๖.๐๐ น.	เบญจมบพิตร ราชประดิษฐ์ อรุณ ๑	เต็มยศ นพรัตน์ หรือ มงกุฎไทย

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ๒๔๘๖ มีกำหนดดังนี้

วันที่ ๑๙ ตุลาคม เวลา ๑๖ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นวัดที่ ๑ แล้วพระราชทานผ้าพระกฐินวัดมหาธาตุ เป็นวัดที่ ๒ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นวัดที่ ๓ เสร็จแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กลับ

วันที่ ๒๐ ตุลาคม เวลา ๑๖ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นวัดที่ ๑ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดราชบพิธ เป็นวัดที่ ๒ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดพระเชตุพน เป็นวัดที่ ๓ เสร็จแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กลับ

วันที่ ๒๒ ตุลาคม เวลา ๑๖ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดเบญจมบพิตร เป็นวัดที่ ๑ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดราชประดิษฐ เป็นวัดที่ ๒ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดอรุณราชวราราม เป็นวัดที่ ๓ เสร็จแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กลับ

การแต่งกาย

วันที่ ๑๙ ตุลาคม แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ประดับราชอิสริยาภรณ์
วันที่ ๒๐ ตุลาคม แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ตายัฒพะยาชคตยราชอิสริยาภรณ์มหาจักรี หรือตายนัฒพะยาชคตยราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

๑๘

สาส์นสมเด็จพระ

วันที่ ๒๒ ตุลาคม แต่งเครื่องแบบเต็มยศ สายสะพายนพรัตนราช-
วราภรณ์ หรือสายสะพายราชอิสริยาภรณ์
มงกุฎไทย

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๘๖

x x x

ที่ ๓๕/๘๖

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระบาท

กราบทูล

๑) ข้าพระพุทธเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ในหนังสือขอทละคร
ดกตาบรรพเต็มตามซึ่งประทานไปพบผิดอยู่บ้าง แต่ก็เป็นผิดที่ควร
จะผิดทงน

๒) ทว่า "ดงยาราชวดี" นั้นเคยวินิจฉัยกับสมเด็จพระ
พระสวสัดมาทหนังสือแล้ว ว่าเป็น "ดงยาดาชวดี" คำ "ดาชวดี"
นั้นเป็นคำเปอร์เซีย หมายถึงพดอยชนกการเวก เราดงยาดฟ้ากัน
ชอบใช้ในรัชกาลที่หนึ่ง แปลว่าทำดีเทียมพดอยชนกการเวก

๓) เพิ่งเข้าใจว่าเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ชอบเล่นละครมาแต่
รัชกาลที่ห้าแล้ว "ยายน้อยบัว" จึงจำเอามาร้องว่าตามที่ได้กราบท
มาแล้ว ทหญิงพิไลถามว่าแกตงชอว่ากระไรกับอกไม่ได้ จะตงว่า
กระไรกับไม่เออ เออแต่เพลง ด้วยเหตุนี้จึงรู้ดีกว่าคนเอาใจใส่ไม่
เหมือนกัน

- ๔) “ยายน้อยมา” นนรรุจกต แต่คนอื่นนนไม่รู้
- ๕) ทวากรมทหารเรือรักษาเรือหลวงนน ถ้าจำได้ไม่ผิดแล้ว เห็นจะเป็นรัชกาลที่หก ไม่ใช่ที่ห้า
- ๖) ทกตาวถงขอเดี่ยหายของเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ว่าไม่ได้ ฟังเทศน์นน จะเสริมให้ทรงทราบว่าทศชาตินนท่านไม่กระตึกหู ตามที่ ทรงแก้ให้ท่านนนกดอชย แต่คำว่า “ฉันทา” นนเกดถากระหม่อม เข้าใจว่าเป็นรัก แต่คุณพจนานุกรมของอาจารย์ชิตเดอจะแปลว่ารักหรือ ว่าโงกไม่ได้ทั้งสองอย่าง คำ “อคติ” ในสมุดเล่มเดียวกัน ท่าน แปลคำ “ฉันทา” ให้ไว้ว่าทำผิด ภาษาอื่นที่เราเข้าใจว่าอะไรนั้น จะเอามาใช้ไม่ควร ถ้าเข้าใจผิดไปแล้วก็อาการหนัก
- ๗) ทกราบทถว่าเรื่อง “สังข์คิดปชัย” เป็นสามตอนนั้น ขอประทานถอนคำ ด้วยได้คตบถละคร “คักคำบรรพ” มีสองโคม และหุ่นอยู่ในคตบถสองแล้ว แต่เล่นคตไปจึงเข้าใจว่ามีสามคตบถละครคักคำบรรพเห็นจะเข้าใจถนว่าเป็นบถที่เกดถากระหม่อมแต่ง ที่เขาไปเคมอีกสามเรื่องนนเห็นได้ว่าเป็นเช่นนน ที่จริงไม่ตรงกับ ความจริงและไม่ตรงกับที่ทรงแต่งคำนำไว้ สองเรื่องที่เขาไปเคมนั้น จำได้แม่นคงเป็นตามทกราบทถ แต่เรื่องอนรรทนนจำไม่ได้ คำที่พูด เป็นฉากจึงจัดเขาว่าเป็นบถละครคักคำบรรพ แต่จัดไว้ข้างคตบถใน วงเล็บว่างานหา อยู่ข้างแปลกด้วยละครเล่นกันตามธรรมเนียมฉาก ทงเรื่องกปนเป็นมทศมชด้วย เห็นได้ว่าฉลสมกันหลายอย่าง ในฉนัท อนรรททวาศรปราชญ์แต่งนนไม่มทศมช ทขอ “อนรรท” กับ “อนรรท” ก็เป็นอนเดียวกัน เขา อ เป็น อู เทานน เวนแต่ฉคทเขาคตบถ ไปได้เดี่ยควหน้า กับควสะกคข้างหลังคกไป แต่ไม่สำคัญ เขาคงถอ

เขาเลี้ยงเป็นทาส แต่ถ้าจะเขียนให้ถูกจะต้องเป็น "อนรทช" ซอน
 เป็นชอเจ้าแผ่นดินกม ทศมฺชนนเมวเรอง เจ้าพระยาเทเวศร์รับนว่าถูกลบ
 ลงไปแล้วถูกไมชนดวยยงไม่ลงบท อย่างเดียวกับนางด้ตามูกคอตาย
 ซึ่งสุนทรภู่เปดยนเป็น "เมอนน วายบุตรแกไตตงใจหมาย" เกลา
 กระทบอมบอกวาลูกกลบหกคะเมนแล้วถูกชนรบกนกแล้วกน ไม่ตองมี
 บท ตามทวานเบนเตนละคร ถาอ่านหนังสือกตองเป็นไปอื่กอย่างหนึ่ง
 จะคงเกาใจกได้

๘) เพลงร้องซึ่งจดไว้ในสมุดบทละครตักดาบรรพณัน จะ
 กราบทูลให้ทรงทราบตนว่า ตางเพลงร้องตามทเคยร้อง ตางเพลง
 ครูเขากก็ให้ตัวละครร้อง ตางเพลงก็เปนเพลงเกาคิดว่าเป็นเพลงน
 แต่ไม่ใช่ ตางเพลงก็ตองโหวกเหวกไค่ถาม ตางเพลงก็ไม่มีชอตองคิด
 ให้ใหม่ ตางเพลงก็แม่ ตางเพลงก็ไม่แม่ อยู่ตงน

๙) คำ "สน" ซึ่งกราบทูลมาแล้วนกลไดออกหลายคำ คือ
 "สนใจ" กับ "สับสน" และ "ด้อสน" เปนต้น คำ "สนใจ"
 เข้าไคกับสนเข้ม แต่คำ "สับสน" เข้าไม่ไค ส่วนคำ "ด้อสน"
 นนไคตไปทาง "สนธิ" อันค่านนหลงอยู่เนองๆ คำ "วิเชียร"
 เปงเข้าใจว่าเป็นคำไทย คำ "ประยुर" หรือ "ประยूर" และ
 "จงกถณ" นนรูแล้ว วาภาษามคชและตงตงกฤตไม่มี

๑๐) "หลังศก" นนมขางจนมานานแล้ว เราเขาอย่างเขา
 เหตุทเปนตงนกกดวยศักราชของเขานบจาเพาองคัพระเจ้าแผ่นดิน ก
 เพอจะนบมตคตอกน มบรัชกาลตงกายชน

๓๓) เมื่อวันที ๒๒ ตุลาคม เสด็จพระราชดำริฯ พิจารณาพิชิตทำบุญถวาย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ วันที่ ๒๓ ไปถวายบังคมบูชา
พระบรมรูปทรงม้าตามเคย

๓๒) วันที่ ๒๔ ไปทอดกฐินพระราชทานที่วัดเทพศิรินทร์
คอนเียนพระยาธรรมจรรยา มาหา ถามว่าผ้าพระบาทจะเสด็จไปไหน
ได้ตอบว่าไม่รู้ ไม่รู้ด้วยชายงวเพงบอกเมื่อวันที ๒๕

๓๓) เมื่อวันที ๒๘ น. ชายฉวัดตปรีชารู้ ฉวัดตวิวัฒน์ มาให้
รตนาแต่งงาน กับนางสาวฉฉฉฉ ฉฉฉฉ

๓๔) กับเมื่อวันที ๓๑ พ.ศ.ท. เอจ มาให้รตนาแต่งงาน (มีอยู่
ในรายการ) เวลายาค่ากับสัสห่านาท

๓๕) “พระตำราพฤทธิศาสตร์” สมุดคำ ซึ่งประทานหญิงฮาม
มาให้ได้อ่านไม่ได้ อ่าน ด้วยไปหลงอ่านหนังสือพิมพ์เสีย จนกระทั่งหญิง
ฮามเคอจนถึงได้อ่าน จะกราบทุกตามทีใดสังเกต แต่อาการหนักทีจะ
อ้างหน้าอย่างฝรั่งไม่ได้

หนังสือขอมอ่านออกบ้างไม่ออกบ้าง เห็นจะเป็นอย่างเขมร จะ
เป็นเขมรครั้งไหนก็ไม่ทราบ ไม่เคยอ่านหนังสือเขมรเก่า ๆ ได้ยินแต่
อธิบายกันว่าตวงเหลี่ยมเป็นอย่างเก่า ตวงกลมเป็นใหญ่ ทว่าตวงกลมนั้น
ไม่เหมือนหนังสือมอญพม่า ทีจริงเป็นตวงลูกไข่ตัง แต่ไม่เหมือนกับ
หนังสือเขมรไปทุกอัน ในหนังสือขอมแปลร้อยของเรา นกคาทเขยน
แปลก ๆ ได้ตามคำ คือ “ทยา” สอนกันให้อ่านว่า “ทั้งหลาย” กับ
“วิ” สอนกันให้อ่านว่า “อันว่า” และ “เมาะ” สอนกันให้อ่านว่า
“ม่อ” เช่น “อติ ม่อ อิมินา” เป็นต้น คงเป็นภาษาเขมรเก่าและใน
หนังสือขอมนั้นจับได้วาเขียนไม่ถูกกม ด้วยคำเดียวกันแต่เขียนต่างกัน

ลูกศิษย์จะอ่านได้แต่ทศวรรษ ไม่เช่นนั้นก็อ่านไม่ได้ ประหลาดใจหนัก
หนา ที่มนตรีมายาวถึงสี่ไบต์มุดครึ่ง ครูก็อุดคำที่จำไว้ได้ จำได้ด้วย
เหตุว่าเป็นมนตรีนั่นเอง

ส่วนหนังสือไทยนั้นอ่านออกมาก แต่กรมเขียนผิดเหมือนกัน
เห็นได้ว่าเก่าแก่ มคาศงมดกบตไซกนเคยวนบาง ในหนังสือไทย
นั้น มี “พฤทธิบาท หักดาจารย์ หมอ ความ” แต่ มี “หมอคันฝูง”
เข้าใจว่า “หมอเถ่า” คือ “หมอคันฝูง” นี้ คำ “เถ่า” ไม่ได้แปล
ว่า “แก่” ออกจาก “เจ้า” (เช่นคำว่า “ขุนเถ่า”) ที่เป็นตัวหนังสือ
เห็นจะเป็นผู้เรียนเขียนไว้เพื่อคนเข้าใจ

๓๖) จะกราบทูลแด่โทษ การที่แต่งว่า “พระไพศรพนธ์เชอ
สิงออกตรา” ในเรื่องคาวบตตะครดกดาบรพพน ด้วยเราเรียกชาว
กันว่า “แม่ไพศบ” หรือ “แม่โพศบ” คำนี้สงสัยว่าจะเป็นงัว คือ
“ไพศก” แต่ตั้งไม่ออกกณฺฐ ครั้นได้ชื่อ “เวสต์วณณ-ไวศรณะ”
อาจจะทำให้เป็น “ไพศรพนธ์” ได้ จึงได้ไค้ให้เป็น แต่ที่จริงมาพบ
ที่หลังว่าเป็นงัวจริงๆ ในตราเก่าดวงของรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรา-
ธิการดวงหนึ่ง ในพระบรมมณูญ เรียก “ตราพระไพศพรราชทรงเครื่อง
ยันทนแทน” ก็เบาใจ

๓๗) ทกราบทูลว่าไค้ตงเห็นจะมาทางอ้านนั้น ขอประทานคัต
ถวายโดยเลือกที่จะเป็นตัวอย่าง ไม่ใช่ตามท้องเรื่อง ดังนี้

“แทนฮ่างให้ท้าวท่าน	ขนจอม มากิน
คุณราชยังยนิ	เมือหน้า
มหานิลตำโองขวาง	พอหมน
แกนอยู่พาคุนปลูก	เปนพยา แต่เนอฯ”

ตั้งเกล้าว่าบาทตั้งข้างท้ายกมตั้งองค์เช่น โคตงคิน ที่เบ็นตั้งคานันไม่หมด
ความกตอเบ็นตั้งร้อยเหมือนบาทหนังกบบาทตาม เมื่อเราเรียนแต่งมา
กแยกกระยะ แต่เคยจนเขียนคตคกนทงตั้งค่า ทว่าค่าเกินปรากฏไบบทน

“พินพาดพ้อมแกมปี สนวนไล
หนั้วหนั้วชมแพ่งแก คนแกม
หลังเห็นดาวไหลเหลือนเดือนใส สนมเมค
ไก่อผู้แก้วขันพ้อม สั่งเสียง”

เห็นจะเขียนแกให้คองกบเวตงาน

รายการ

๑๘) เมื่อวันที่ ๒๖ นแม่เตาเอาใบแดงมาให้ฉบับหนึ่ง เป็นกาด
พระองค์อาทิตย์ เชิญไปรดน้ำแต่งงาน พ.ต.ท. เอ็จ ณ บ้อมเพชร
กับนางสาวดวงเพชร วสันตสิงห์ แต่บอกว่าไม่ต้องไป จะมาให้รดน้ำ
ที่บ้านปลายเนินทตตฤกษ์

๑๙) และในวันที่ ๒๘ สำนักพระราชวังส่งหมายมาให้ฉบับหนึ่ง
บอกว่าวันที่ ๓๘ พฤศจิกายน ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
จะไปเปิดองเครื่องพระแก้ว

ควรมีควรรแล้วแต่จะโปรด

พร

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ กรุงเทพฯ ๓๖๖
นายสนั่น บุณยศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์
ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๕